

DE KOOP EN VERKOOP VAN PANNERDEN

IN 1801 — 1803

Nispen. (van)

DE KOOP EN VERKOOP VAN PANNERDEN

IN 1801 — 1803

geschreven door

Jhr.Mr. A.J.M. van Nispen tot Pannerden

Familievereniging van Nispen 1968

VOORWOORD

NAPOLEON NOOPT BERGH PANNERDEN TE VERKOPEN

1

I. PARIJS

- Bij de verovering van ons land vallen in 1795
de bezittingen van Bergh in Franse hand
- Het akkoord met Napoleon

4

10

II. DEN HAAG

- De onderhandelingen tussen Bergh en het
Bataafse gouvernement
- De tweede phase van het overleg met de
Bataafse Republiek

23

36

III. BRED A EN BERGH

- Het beheer van de Berghse goederen ten tijde
van de Bataafse Republiek

46

IV. DE BYVANK-PANNERDEN-ZEVENAAR

- De verkoop van Pannerden

55

V. SIGMARINGEN-ZEVENAAR

- De Berghse goederen ten tijde van de
inlijving van ons land bij Frankrijk
- De slotphase na de definitieve nederlaag
van Napoleon

61

64

ILLUSTRATIES

w.o. genealogische gegevens
 Von Hohenzollern-Sigmaringen
 Van Nispen
 Hoevel
 Van der Veecken
 kwartierstaat Herman Carel van Nispen
 kwartierstaat Johannes Nepomucenus Hoevel

NOTEN

BRONOPGAVE

BIJLAGEN

Op nog velerlei andere wijze waren de beheerders van het Huis Bergh aan elkaar verwant, maar het zou mij te ver voeren dat nu in dit voorwoord verder uit te werken.

Ik zou de aandacht willen toespitsen op Johannes Nepomucenus Hoevel en Herman Carel van Nispen (hij noemde zich later liever: Carel Herman). Deze twee hebben in de Napoleontische tijd nauw samengewerkt om de heer van Bergh, de vorst Anton Aloys von Hohenzollern-Sigmaringen, behulpzaam te zijn voor het terugverkrijgen van zijn Berghse bezittingen nadat deze "vijandelijk bezit" waren verklaard.

Een belangrijk onderdeel van hun krijgsplan was de verkoop van de goederen van Bergh onder Pannerden om aldus voldoende geld in handen te krijgen voor de betaling van de Bataafse Republiek, die de claim van de Fransen had overgenomen.

Gewapend met vele aantekeningen ging ik dat voorjaar naar de Byvank. Ik had in het Van Nispensarchief het een en ander gevonden. Toevallig kon ik in die tijd bij Geerts boekhuis in Arnhem de bundel van J.N. Hoevel over Pannerden kopen, afkomstig uit het archief van de Byvank. Ik had daarna op het Algemeen Rijksarchief in Den Haag vele aantekeningen gemaakt uit gegevens van het archief van Buitenlandse Zaken en Financiën. Met veel zorg had ik de stukken bekeken van de zogenaamde commissie van Breda, een commissie die de als vijandelijk bezit gesequestreerde goederen moest beheren. Ook op de Koninklijke Bibliotheek had ik in de officiële stukken het spoor trachten te volgen van de onderhandelaars die in het begin van de 19e eeuw beslissingen hadden voorbereid, o.a. over het voormalige bezit van het Huis Bergh.

Ik was voornemens uit al die gegevens een artikel op te bouwen ter honorering van Dr. J.H. van Heek, de toenmalige bezitter van het Huis Bergh, die op 20 oktober van dat jaar 1953 tachtig jaar zou worden en die de streek wilde eren om zijn verdiensten op velerlei gebied voor de Liemers. Onder leiding van de heer A. Tinneveld te Didam werd een boek gereed gemaakt, waarin bijdragen zouden komen van vele schrijvers over de historie en de natuur van de Liemers. Mijn opstel over de koop en verkoop van Pannerden in 1801-1803 had ik daarin een plaatsje toegedacht. Het is anders gelopen, want al werkende aan dat artikel werd het met de bijlagen zo omvangrijk, dat het niet meer paste in dat boek "De Liemers", noch in Gelre. Ik heb toen een ander artikel ingezonden (over de koningen van de oude Zevenaarse schutterij). Het artikel over Pannerden bleef liggen.

Het is nu vijftien jaar geleden dat ik op het Huis Bergh was en namens de Liemers het gedenkboek aan de heer Van Heek mocht aanbieden. Nu de familievereniging Van Nispen haar reunie op het Huis Bergh houdt, meen ik niet beter te kunnen doen dan voornoemd artikel alsnog te produceren. Is er een beter verhaal vandaag te geven dan dit dat de relatie tussen het Huis Bergh en de Van Nispens tot uitdrukking brengt?

Ik heb na voltooiing van de tekst nog een belangrijke aanvulling bemachtigd. Mr. A.P. van Schilfgaarde, die het concept las, maakte mij attent op een brief van de Berghse rentmeester W. van Ditzhuyzen van 14 september 1841, gericht aan de Hofkamer van de vorst Von Hohenzollern-Sigmaringen en handelende over de heerlijke rechten van Bergh. Aanleiding daartoe was een verzoek om informatie van Jhr.Mr. Carel Everard van Nispen tot Pannerden, die

procèdeerde over het jacht- en visrecht onder Pannerden dat hem werd betwist. Van Ditzhuyzen verwijst dan naar het protocol van verkoop van 18 augustus 1817, voor notaris Frowein te Zevenaar tot stand gekomen, waarbij Van der Renne voor Bergh aan Carel Herman van Nispen in koop overdroeg de heerlijke rechten en gerechtigdheden met hoge en lage jurisdictie, het recht van de jacht, het recht tot aanstelling van de schout en andere ambten in de heerlijkheid Pannerden alles voor de som van f. 1000,-. Deze zelfde gegevens had ik inmiddels ook gevonden in het archief van de opperhoutvesterij van Gelderland (nr. 875).

De brief van Van Ditzhuyzen is om een heel andere reden interessant. Hij vertelt in 1840 in Sigmaringen te zijn geweest en daar het verhaal te hebben gehoord over een rentmeester van de Nederlandse bezittingen van de vorst die ongeveer f. 50.000,- gewetensgeld betaalde, welk bedrag werd aangewend voor de bouw van een kerk. Dit verhaal van "de onrechtvaardige rentmeester" circuleert nu nog. Ik heb het mij al van drie kanten door bezoekers aan Sigmaringen laten vertellen. Daarom is de rehabilitatie van Hoevel door Van Ditzhuyzen reeds uit 1841 zo belangrijk. Hij schrijft in voornoemde brief de Administrateur-Generaal van Bergh, Hoevel, wel niet persoonlijk gekend te hebben, maar uit de stukken de indruk van hem te hebben gekregen van een bekwaam en trouw dienaar van de vorst, die tijdens die revolutiejaren eigen vermogen en leven op het spel zette voor de belangen van zijn heer. Het is juist dat Hoevel ongeveer f. 47.500,- naar Sigmaringen zond. Hij had namelijk uitgerekend, dat alle transacties bij de verkoop van Berghse goederen, om de vorst aan geld te helpen, hem persoonlijk een voordeel van f. 47.500,- hadden opgeleverd en omdat hij "auf seinem Herrn nicht habe profitiren wollen" had hij

gravin C. von Hohenzollern, de erfprinses, het geld als geschenk gezonden. In een brief van 8 april 1803 van Hoevel aan geheimraad Von Mayersburg legde hij dit vast. De gravin antwoordde hierop de 20e mei en bevestigde de ontvangst.

Het is niet meer met stelligheid te achterhalen hoe dat begin 1800 precies allemaal is gegaan en wat Hoevel er voor gedachten bij heeft gehad. Maar naar mijn indruk is het zo, dat Hoevel in de eerste plaats wilde bereiken, dat de Bergse goederen weer in volle eigendom aan Bergh zouden terugkeren. Daarvoor moesten onderhandelingen in Den Haag worden gevoerd. Daarvoor moest er ook geld op tafel komen. Hoevel vond daarbij krachtige medewerking in Herman Carel van Nispen, die hij getrouw, vermogend en allergeschiktst noemde. Zij besloten o.a. met goedvinden van de heer van Bergh de goederen onder Pannerden te verkopen. Daarvoor brachten zij ze eerst op eigen naam. Gingen toen doorverkopen en behielden na betaling, hetgeen ze niet meer konden of wilden verkopen in gezamenlijke eigendom. Later kocht Herman Carel van Nispen het deel van Hoevel. Ondanks de schaarste aan geld in die jaren is de doorverkoop redelijk goed gelukt. Als Hoevel en Van Nispen tenslotte samen afrekenen moet de laatste f. 107.700,- aan Hoevel betalen. Daarvan was f. 92.000,- voor het Pannerdense deel van Hoevel, dat bij contract van 18 december 1805 aan Van Nispen was overgedaan. Uit een concept voor dat contract van Van Nispen blijkt, dat die f. 92.000,- o.a. zouden bestaan uit f. 25.000,- die Hoevel tegen 5 % aan Van Nispen leende en f. 47.500,- die "C.H. van Nispen cedeert in voldoening aan de Heer Hoevel als capitaal ten laste van den Vorst von Hohenzollern". Dit is kennelijk hetzelfde bedrag waarover sprake is in de brief van Van Ditzhuyzen.

Alleen reeds het getal roept de suggestie op dat het de helft is van f. 95.000,- door Hoevel en Van Nispen te betalen. Dat getal correspondeert ook weer met de afrekening, waarin staat dat beiden samen aan de vorst Von Hohenzollern schuldig waren voor gronden overgenomen onder Pannerden, Herwen en Aerdt f. 230.000,-. "Buiten dien hebben dezelve zig verbonden aan hooggedagten syn hooge Doorluchtigheyd ad $4\frac{1}{2}$ p cent tegens gerigtelijk verband voor te strekken zo daene som als booven de koopspenningen zou vereyscht worden om de Bataafsche Republiek te voldoen mits egter dezelve geene 120 m gld. te booven ging, en bedraagt deze naa teneur van 't gemaakt accoord f. 95.000,-." Aldus kreeg Von Hohenzollern samen f. 325.000,- die hij nodig had om de Bataafse Republiek te betalen. Daarnaast betaalden zij f. 129.000,- voor de overgebleven gronden.

Van Nispen heeft dus Hoevel gedeeltelijk betaald met zijn schuldvordering op Von Hohenzollern. Het zal ook wel dat bedrag van f. 47.500,- zijn geweest, dat Hoevel aan Sigmaringen schonk. Hij kon dat goed doen want hij had oorspronkelijk slechts ruim f. 57.000,- betaald voor zijn aandeel in grond te Pannerden en er dus f. 35.000,- op gewonnen toen hij zijn deel aan Herman Carel van Nispen overdeed. In ieder geval is het bijzonder correct van hem geweest dat hij geen enkel profijt voor zichzelf uit de operatie-Pannerden heeft willen trekken.

Wat er van dat alles zij, nu het 165 jaar later weer lente op de Byvank is, nu dat goed langs heel andere lijn Van Nispensgoed is geworden, denk ik terug aan die relatie van de Van Nispens tot Bergh. Ik denk terug vooral aan Herman Carel van Nispen, die niet alleen stamvader werd van de takken Sevenaer en Pannerden, maar ook de

andere tak "te paard hielp" toen hij het zoontje van zijn broer, Jean Jacques, in het Berghse weer opving: Louis die trouwde met een Hoeveltje en administrateur van Bergh werd. Voor de beide takken Sevenaer en Pannerden is hij meer dan de stamvader. Hij heeft voor nu zes generaties van de tak Sevenaer en de tak Pannerden een financiële basis gelegd, waarop veel mogelijk is geworden wat anders uitgesloten zou zijn geweest. Waardevoller zijn de karakter en geestelijke eigenschappen die hij zijn nageslacht heeft meegegeven.

Moge het hier volgende artikel zijn geschreven ter ere van Dr. J.H. van Heek, ik draag het thans op aan de nagedachtenis van Herman Carel van Nispen, de centrale figuur in onze familiegeschiedenis sedert de komst van zijn grootvader Johan Adriaan van Nispen naar Gelderland.

Mogen de familieleden die nu nog aandeel hebben in de gronden te Pannerden, waaraan zij thans denken een winstgevende bestemming te geven, door deze herleeft kennis van de geschiedenis ertoe gebracht worden gedachten van dankbaarheid te cultiveren jegens voornoemde Herman Carel van Nispen. Ik hoop, dat dit oogsten van hetgeen Herman Carel zaaide en de daarbij passende dankbaarheid zullen leiden tot het afzonderen van een kapitaaltje voor de familievereniging.

Buurt van Nispen.

's-Gravenhage,
5 mei 1968

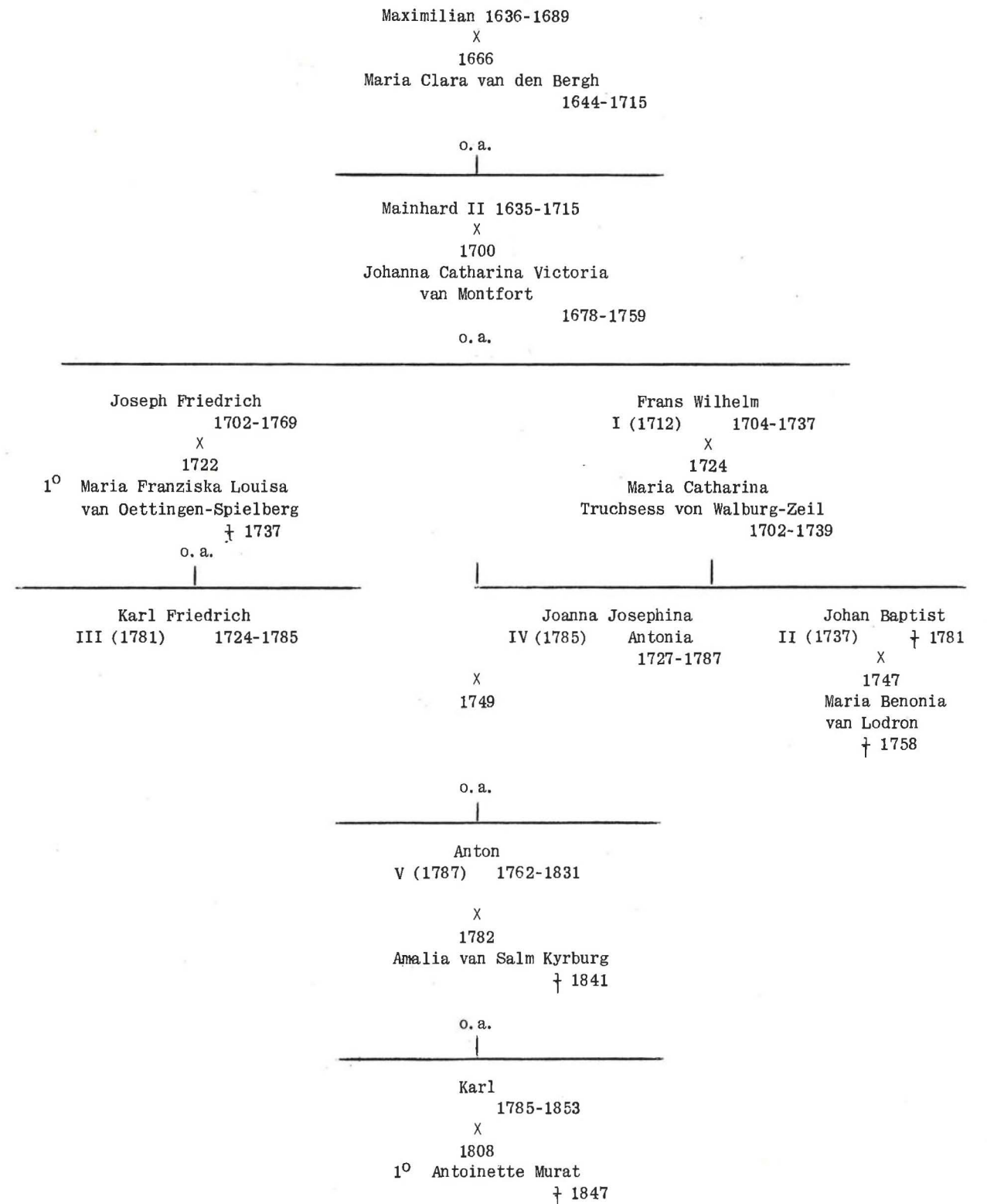
Pannerden in het midden van de 18e eeuw

Door J. de Beyer 1742
 Pentekeningen in O.I. inkt.
 (archief de Poll; collectie Haersma de With te
 Putten nrs. 1231 en 1228)

Fragment-genealogie
Hohenzollern-Sigmaringen
graven (gravin) Van Bergh

(uit Mr. A.v.Schilfgaarde
"Het Huis Bergh")

Frans Wilhelm werd in 1712 als eerste Hohenzollern graaf van Bergh. Zijn zoon Johan Baptist volgde hem op. Bij diens dood in 1781 kwam Bergh aan zijn zwager Karl Friedrich, die weer door zijn vrouw Joanna werd opgevolgd. Na haar overlijden was haar zoon Anton graaf van Bergh.

Kasteel Bergh te 's Heerenberg

Kasteel Bergh te 's Heerenberg
waar als graven van Bergh rond 1800 de vorsten van
Hohenzollern-Sigmaringen resideerden.

Kasteel Hohenzollern

Kasteel Sigmaringen
(boek van Schilfgaarde)

De Hohenzollerns die aan Hoevel en
van Nispen in 1801-1803 Pannerden
verkochten

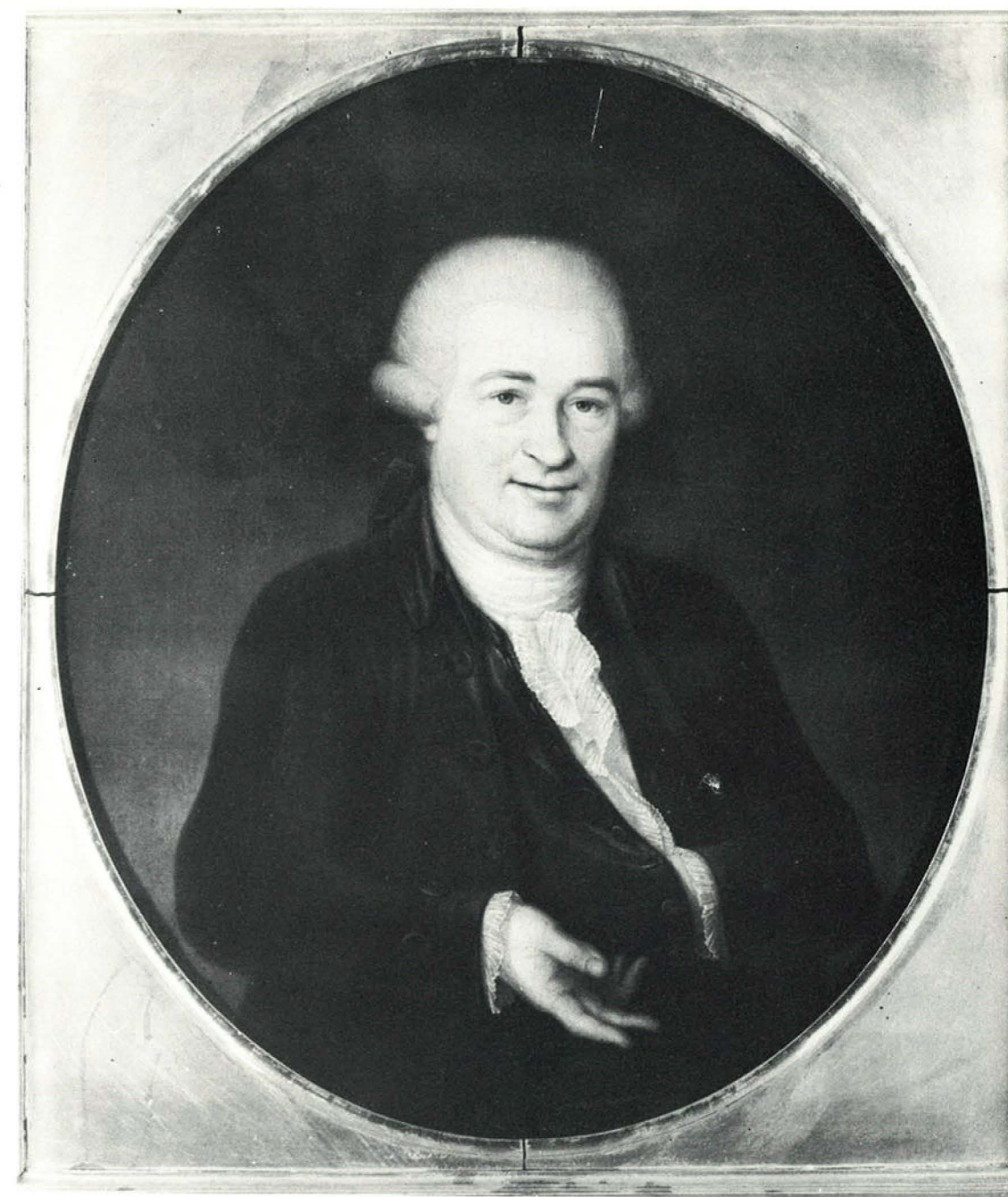
Met de vorstin was Carel Herman van Nispen in Den Haag om met de Bataafse Republiek de onderhandelingen te voeren over teruggave van de gronden van Bergh.

Rutger Jan Schimmelpenninck 1761-1825
gezant te Parijs,
later raadpensionaris

Pastel van P.P. Prudhon; foto Rijksmuseum te Amsterdam; eigendom Jhr. Mr. F. Schimmelpenninck te Putten. Een weinig bekende afbeelding uit de tijd van zijn gezantschap te Parijs.

Schimmelpenninck onderhandelde voor de Bataafse Republiek met Napoleon over afkoop van het zogenaamde vijandelijk bezit van buitenlandse vorsten in ons land.

Maarten baron Van der Goes (1751-1826)
agent van de Buitenlandse Betrekkingen
der Bataafse Republiek

Schilderij van Huis den Donk te Slikkerveer.
(foto: Rijksmuseum te Amsterdam)

Van der Goes instrueerde Schimmelpenninck, de gezant te Parijs, en kreeg zelf aanwijzingen van Gogel, de agent van Financien met betrekking tot de afkoop van de Franse claim op vijandelijk vermogen in de Bataafse Republiek, waaronder de gronden van de graaf van Bergh, vorst von Hohenzollern-Sigmaringen.

Isaac Jan Alexander Gogel (1765-1821)
agent van Financien der Bataafse Republiek

Schilderij van M.J. van Bree.
(foto: Rijksmuseum te Amsterdam)

Gogel kocht de Franse claim op vijandelijk bezit in de Bataafse Republiek voor f 1 miljoen af en gaf na betaling de gronden aan de oorspronkelijke eigenaren terug met de bepaling dat zij louter prive-eigenaren zouden zijn en hun souvereiniteitspretenties dienden te vergeten. Bergh moest f 325.000 opbrengen.

Mr. C. A. Fannius Scholten (1767-1832)
advocaat te Den Haag, later president
van de raad der domeinen

Gravure door J.E. Marcus naar Caspari.
(foto: Iconografisch Bureau te 's-Gravenhage)

Hij was een belangrijke schakel in de onderhandelingsketen: Napoleon, Rutger Jan Schimmelpenninck als gezant te Parijs, Maarten baron van Goes als agent voor de Buitenlandse Betrekkingen der Bataafse Republiek, Isaac Gogel als agent van Financien, Mr. C.A. Fannius Scholten als advocaat te Den Haag optredend voor de graaf van Bergh, Herman Carel van Nispen provisioneel rentmeester van Pannerden, Johannes Nepomucenus Hoevel als administrateur van Bergh en Anton Aloys vorst von Hohenzollern-Sigmaringen, graaf van Bergh.

Napoleon noopt Bergh Pannerden te verkopen

Om eigen tijd en eigen streek te begrijpen dient men veelal terug te gaan naar het verleden, ook naar andere streken en landen, waar veelal het begin is te vinden van een historie, die haar invloed elders heeft uitgeoefend. Soms lijkt het wel eens alsof een markante gebeurtenis werkt als het gooien van een steen in het water: in steeds wijdere maar zwakkere golfbewegingen verplaatst die schok zich in concentrische cirkels door de tijd.

Voor het onderwerp van deze studie behoren we de stroom van de tijd terug te wandelen tot die van de patriotten, van de Franse Revolutie en de tocht van Napoleon naar Egypte. De bestorming van de Bastille te Parijs op 14 juli 1789 duidt plaats en tijd aan, waar met een plons "de steen" het oppervlak van de tijd verbrak.

Achtereenvolgens hoop ik u de daardoor veroorzaakte concentrische cirkels te beschrijven:

1. De Franse Revolutie verslond niet alleen haar eigen kinderen maar ook veel geld. Men poogde de rijke Bataafse Republiek, die - naar zeggen - zovele voordelen van de Franse Revolutie had genoten, deze gevolgen gedeeltelijk te doen opvangen. Napoleon, die van het Directoire een berooide staatskas overnam, zette eveneens het Bataafse bewind onder pressie. De uitwerking daarvan in begin 1800 is geweest, dat op 5 januari te Parijs een overeenkomst werd gesloten, waarbij Frankrijk voor 6 miljoen francs afstand deed van alle rechten op vijandelijk vermogen op Bataafs territorium.
2. Van Parijs verplaatst zich dan het centrum van de besprekingen naar Den Haag. Daar wordt na veelvuldig onderhandelen op 2 oktober 1801 een overeenkomst gesloten tussen het Bataafse gouvernement en de vorst von Hohenzollern-Sigmaringen, waarbij deze tegen belofte van betaling van 600.000 gulden in Bataafse

rescriptiën als graaf van den Bergh zijn gesequestreerde goederen terug krijgt met uitzondering van Boxmeer. Op 20 oktober 1804 werd een nader akkoord gesloten over alle wederzijdse pretentiën met inbegrip van die betreffende Boxmeer, waarbij de Bataafse Republiek aan voornoemde vorst toezegde f. 450.000,- te zullen betalen.

3. Intussen had de rooibouwer Daverdoing getracht de Berghse bezittingen onder zijn beheer te krijgen, maar de Bataafse Republiek wist hem voor te komen door de zogenaamde commissie van Breda de sequestratie te laten verrichten. Begin 1799 begint het oppertoezicht van deze commissie te werken. Eind 1801 is haar taak voltooid als de vorst von Hohenzollern het eigen beheer van de Berghse goederen, uitgezonderd Boxmeer, weer terug krijgt.
4. Om aan de betaling van de f. 600.000,- in Bataafse rescriptiën of 325.000 gulden in contant geld te kunnen voldoen, besloot de vorst von Hohenzollern Pannerden te verkopen. In november 1801 kochten J.N. Hoevel en C.H. van Nispen de heerlijkheid voor f. 230.000,- met de belofte nog een voorschot van maximaal f. 120.000,- te zullen verstrekken. Nadat de Pannerdense Ward en de Honderd Morgen door hen voor de vorst aan derden waren verkocht, namen zij zelf in april 1803 de resterende 460 morgen voor f. 129.000,- over. De vorst kreeg f. 325.000,- in de hand. Enkele schulden en betalingen werden van hem overgenomen. In die tijd is de Byvank onder Beek, waar Hoevel woonde, het centrale punt voor deze historie.
5. Na het Wenercongres probeerde de vorst von Hohenzollern zijn bezittingen van vóór 1795 weder terug te krijgen, betogende dat al hetgeen gedurende de revolutionaire periode gebeurd was, onder druk geschiedde en geen

rechtskracht had. Tenslotte werd op 28 juni 1816 voor C.H. van Nispen, die inmiddels van Hoevel diens deel van Pannerden had gekocht en in 1803 te Zevenaar was gaan wonen, deze oplossing aanvaard, dat de vorst te Sigmaringen hem voor bewezen en nog te bewijzen diensten de heerlijkheid Pannerden schonk.

Het is dus te Parijs dat ons verhaal begint om dan via Den Haag, Breda, Bergh en de Byvank terecht te komen in Pannerden, op de Gelderse Ward, en later in Zevenaar en op het slot Singmaringen; ons verhaal strekt zich uit over de gehele periode van het begin van de Franse Revolutie tot de stichting van het Koninkrijk der Nederlanden (1789-1813) en de jaren kort daarna.

I. PARIJS

Bij de verovering van ons land vallen in 1795 de bezittingen van Bergh in Franse hand

Te trachten de sfeer van de Franse Revolutie met het hoog opvlammende idealisme en de ontzettende verdierlijking te beschrijven zou een schieten over het doel heen zijn. Veel daarvan mag bij de lezer bekend verondersteld worden. Wat ons regardeert is de financiële druk, door Frankrijk op de Bataafse Republiek uitgeoefend.

Zelfs de Patriotten, die de blik zozeer op Frankrijk gericht hadden, maar daar alleen het idealistische bespeurden, werden de ogen geopend toen de Franse vrijkorpsen wat dichterbij het eigen land begonnen te naderen. België hadden zij als veroverd gebied behandeld. Er was daar een brandschatting opgelegd tweemaal groter dan de opbrengst van alle tot dan toe geheven belastingen. Roofbouw werd door de beheerders van het geconfisceerde vermogen uitgeoefend.

Nadat op 1 februari 1793 Frankrijk de oorlog had verklaard aan Engeland en de stadhouder van de Verenigde Provinciën, staat ook bij de patriotten één ding voorop, dat vooral voorkomen moet worden dat ons land wordt veroverd. Zij beginnen dan aan de eigen bevrijding met koortsachtige haast in de leesgezelschappen van de grote steden te werken - met een ijver, die na de ontnuchtering door het optreden van de Franse revolutionairen weinig steun in de bevolking vond. Gogel 1), de later beroemde Agent van Financiën, reist driemaal naar het Franse hoofdkwartier om de acties van de Franse militairen en de Bataafse patriotten op elkaar af te stemmen.

In het najaar van 1794 trekt Pichegru 2) Staats-Brabant binnen. In januari 1795 trekt hij over de bevroren rivieren. In de voorhoede is Daendels, als Frans generaal.

Deze is 16 januari te Utrecht. Het wordt dan hoog tijd voor de zelfbevrijding. Daendels spoort zijn vrienden in Amsterdam daartoe aan. Schimmelpenninck 3) en Gogel durven eerst dan de macht te grijpen. De volgende dag verlaat de Prins-stadhouder het land. Pichegru komt de 18e in Amsterdam aan.

In het Franse leger zijn representanten van de Franse Republiek meegegaan. Zij geven een hooggestemde onafhankelijkheidsverklaring op de 20e januari uit, waarvan de laatste zin het meeste indruk maakte "Le peuple batave, usant de sa souveraineté, pourra seul changer ou modifier la forme de son Gouvernement". Het was een zin die veel indruk maakte naar twee verschillende richtingen. De "Bataven" gaven een zucht van verlichting niet als veroverd land te worden beschouwd - de Fransen, voorzover idealistisch niet op hol, keken sip. Generaal Sauviac, die met zijn mannen de voordelen van een bezetting in België nog als honig op de lippen smakte, schreef op 8 februari aan het Comité du Salut Public over "des ressources immenses que ce pays, l'entrepôt du monde entier, peut nous offrir en tout genre". Aan zijn representanten schrijft de 20e daarop het Comité du Salut Public dan ook, dat de Franse belangen sterker verdedigd dienden te worden. Er zou door de Bataafse Republiek een schadeloosstelling of een lening verstrekt behoren te worden als contraprestatie voor hetgeen de Franse legers mogelijk hadden gemaakt: "à titre de subside nécessaire pour le soutien de la guerre". Die Hollanders zouden maar eens moeten berekenen hoeveel voordeel zij hadden bij de bestrijding van de bedreigers van hun vrijheid!

Diezelfde dag (20 februari 1795) schreef de speciale Franse representant Alquier Ramel zijn "Mémoire sur la Hollande de la fortune publique et privée à l'époque de l'entrée

de l'armée française sur son territoire". Het vermogen van de Hollanders werd beschreven als gelijkwaardig aan dat van het vijfmaal talrijkere Franse volk. Er werd omstandig op gewezen hoeveel daarvan in het buitenland was belegd en hoe onverstandig het zou zijn dit bedrijfskapitaal te zeer te besnoeien; het zou het slachten van de kip met de gouden eieren kunnen zijn. Deze taal van Ramel werd door zijn collega Cochon in Parijs mondeling herhaald. Maar dat stond het Comité du Salut Public, die deze twee juist had uitgestuurd om krasser dan de volksvertegenwoordigers in het leger van Pichegru de Franse belangen te dienen, weinig aan. Ramel had maar een schadevergoeding van 5 à 10 miljoen voorgesteld en Cochon 40 à 45 miljoen met nog een verplichte lening van 50 miljoen. Maar deze bedragen beantwoordden niet aan de eetlust. Toen werd een nieuwe afvaardiging uitgezonden, die gemachtigd werd desnoods met militaire steun betaling van f. 100 miljoen te vorderen. Rewbell en Siéyès waren daarbij de krachtfiguren. De derde was Merlin. Deze laatste ontwierp een verdrag te sluiten tussen de Franse en Bataafse Republiek. Het stuk gedateerd 6 maart 1795 bevatte o.a. een artikel 9, waarin werd bepaald, dat de schadevergoeding zou bestaan uit 100 miljoen gulden, betaalbaar binnen drie maanden en 100 miljoen tegen 3 % rente, aflosbaar 4 jaar na de vrede als lening. Artikel 11 bepaalde verder "Les fonds, meubles et effets quelconques déposés ou confisqués en Hollande par des Français émigrés ou condamnés, ceux qui appartiennent aux gouvernements en guerre avec la France, et ceux du Stadthouder appartiendront à la République française, qui en fera poursuivre le recouvrement par ses agens". Op het concept van Merlin schreef Siéyès "Ces deux premières clauses sont superflues. Ce n'est pas à eux à rien céder. C'est à nous à prendre". Het is duidelijk, dat Siéyès ons land als veroverd gebied wilde beschouwen. Meer bedekt zei hij het tegen de Hollanders: "Of wij ons tenslotte zullen gedragen als

veroveraar of als bondgenoot, wensen wij nog geheel in het midden te laten".

Daar was dus in de eerste maanden van 1795 de Bataafse Republiek, met veel kopermuziek van idealisme gesticht, de speelbal van hebzuchtige Fransen. Er is nogal enige afstand tussen het onafhankelijk verklaren met de aanvaarding van ons land als geallieerd bondgenoot en de bedreiging als veroveraar te zullen optreden, indien niet aan de wensen van de bevrijder wordt voldaan. Het Comité du Salut Public wist handig in deze periode tussen de onafhankelijkheidsverklaring en het vredesverdrag de sterkste positie in te nemen door op te dragen noch Holland als veroverd land, noch als geallieerde te behandelen, maar als "een maatschappij van particulieren", een handelsonderneming, die eerst overheidsgezag zou (her)krijgen bij een vredesverdrag.

Dat verdrag werd 16 mei 1795 te Den Haag gesloten "Traité de paix et d'alliance entre la République Française et la République des Provinces Unies des Pays-Bas, signé à la Haye le 16 May 1795". De aanhef luidt: "La République Française et la République des Provinces Unies, également animées du désir de mettre fin à la guerre, qui les a divisées d'en réparer les maux par une juste distribution de dédommagemens et d'avantages réciproques ...". Article I: "La République Française reconnaît la République des Provinces Unies comme puissance libre et indépendante et lui garantit sa liberté, son indépendance et l'abolition du stathoudérat ...". Article II: "La République Française restitue pareillement, et dès à présent à la République des Provinces Unies tout le territoire, pays et villes faisant partie, ou dépendant des Provinces Unies sauf les réserves et exceptions portées dans les articles suivans". In de volgende artikelen wordt

dan afstand van Zeeuws-Vlaanderen, Maastricht, Venlo en de bezittingen Zuid van Venlo bedongen. Er zullen Franse garnizoenen zijn in Vlissingen, Den Bosch, Grave en Bergen op Zoom. Wij zouden 2500 militairen moeten onderhouden. De bezittingen van het Huis Nassau zouden evenwel aan de Bataafse Republiek komen. Voor de afgestane gebieden zou bij de algemene vrede een compensatie geboden worden. Tenslotte werd "à titre d'indemnité et de dédommagement des frais de la guerre" de schuld van de Verenigde Provincies jegens Frankrijk op 100 miljoen gulden gesteld. In enige afzonderlijke bepalingen werd opgenomen, dat 50 miljoen direct betaald zouden dienen te worden en 50 miljoen na opzegging van het crediet aan tegenstanders van de Franse Republiek. Cochon en Ramel hadden geschat dat wel f. 1500 miljoen bij tegenstanders was beleend. Voornoemde bepaling had dus ten doel als mes aan twee kanten te snijden. Aan Franse zijde werd het vredesverdrag 27 mei 1795 te Parijs getekend door Rewbell en Siéyès. De Hollanders tekenden de 26e. Op 4 juni 1795 werden de ratificaties uitgewisseld. Op papier was de Bataafse Republiek zelfstandig - feitelijk tekende men een stuk, waarin de positie van veroverd land werd erkend. Over de betaling van de schadevergoeding zijn op 5 januari en 3 mei 1796 nog nadere akkoorden gesloten, maar dat alles gaat ons thans minder aan. Te lang reeds liet ik u wachten op een verklaring op de vraag, wat dit alles te maken heeft met de Berghse goederen.

Wel, door het huwelijk in 1666 tussen Maximilian von Hohenzollern-Sigmaringen met Maria Clara van den Bergh was Bergh in de familie Hohenzollern gekomen 4). In 1787 was Anton Aloys von Hohenzollern-Sigmaringen zijn moeder als graaf van den Bergh opgevolgd. (In 1785 was hij reeds vorst van Hohenzollern geworden.) Aangezien hij als tegenstander van de Franse Republiek werd beschouwd,

werden zijn Berghse goederen in 1795 ook als vijandelijk vermogen aangemerkt. Getraind in België bleken de Fransen nogal grote gaven te hebben om vijandelijk vermogen te bemachtigen en de voordelen daarvan in korte tijd zich toe te eigenen. Het was reeds in de winter van 1794 begonnen, toen na de capitulatie van Bergen op Zoom, ondanks de bepalingen dat de bezittingen van de markies van Bergen op Zoom, de keurvorst van de Paltz, vrij uit zouden gaan, de beheerder Philippe Antoine Daverdoing daar huis begon te houden. Op de kwestie van het beheer komen wij nog uitvoerig terug. Voldoende hier vast te stellen, dat ondanks het vredesverdrag van Den Haag de Fransen het vijandelijk vermogen binnen de Bataafse Republiek als hun eigendom bleven beschouwen. Ook de goederen van gesupprimeerde geestelijke orden werden onder sequestratie gebracht, zoals die van de Duitse orde, van de Orde van St. Jan en vele andere. Verder strekte de greep zich uit naar de bezittingen van de geëmigreerden uit Frankrijk. De Bataafse Republiek ontkende wel de rechten van Frankrijk op deze vermogens, maar met een weldoener-veroveraar is het nu eenmaal slecht kersen eten. Zakelijk als de Hollanders waren, begonnen zij hun gedachten te zetten op het afkopen van de Franse pretentiën. Een erkenning van de geldigheid dier aanspraken is er niet in gelegen; een feitelijke opklaring kon er door worden veroorzaakt. Alvorens het welslagen van die poging te beschrijven, doen we goed in een nieuwe paragraaf eerst nog eens de gebeurtenissen in de Franse Republiek gade te slaan.

Het akkoord met Napoleon

4 september 1797 gelukte het Napoleon in een staatsgreep zijn militaire successen staatkundig te consolideren. Wij zullen hem niet op het slagveld en als staatsman van de ene grote gebeurtenis naar de andere volgen. Ook zullen wij niet stilstaan bij de geschiedenis in ons land. Door staatsgrepen, eerst van Vreede c.s. op 22 januari 1798 en daarna door Daendels op 12 juni van datzelfde jaar, werd hier het nodige gewijzigd. Ons verhaal springt over naar eind 1799. Dan komt na een succesvolle maar moeizame tocht zonder leger plotseling Napoleon uit Egypte in Frankrijk terug. De situatie is daar hachelijk. Men verkeert in een financiële en politieke chaos. In de Bataafse Republiek is geen ongevaarlijke situatie ontstaan na de landing op 27 augustus 1799 eerst van de Engelsen en daarna ook van Russen bij Huisduinen en Callantsoog. Wel leden zij bij Bergen op 19 september een nederlaag, wel mislukte ook de inval via Zevenaar en Westervoort tussen 4 en 7 september onder leiding van Von Spengler, wel werd daar in het Oosten een afschrikwekkend voorbeeld gesteld door de fusillering van Freule van Dorth op 22 november, wel werd op 6 oktober bij Castricum de invasietroepen nog een nederlaag toegebracht, maar toch: deze aantasting van het rijk moet Napoleon als strateeg niet ongevaarlijk hebben geleken. Nauwelijks evenwel uit Egypte terug kon hem worden gerapporteerd, dat generaal Brune de Duke of York tot een op 18 oktober 1799 getekend capitulatieverdrag met vrije aftocht had weten te dwingen. De victorie begon bij Alkmaar. De lucht is dan vol vredesgeruchten. De Fransen hebben er oren naar, want de financiële nood dwong tot beëindiging van de oorlog. Telkens weer die financiën, die de strategische positie van Frankrijk moeilijk maken.

Staatkundig weet Napoleon een wending te zijnen gunste tot stand te brengen door de omwenteling van 9 en 10 november 1799. Hem restte nog een financiële consolidatie. Met behulp van Talleyrand worden alle vorderingen, dubieus of niet, voor verzilvering naar voren gehaald. Hoe fatsoenlijk komt het ons evenwel voor, dat men geen gedwongen lening wilde uitschrijven als zijnde moreel moeilijk verdedigbaar. Franse bankiers blijken bereid 12 miljoen te lenen. Napoleon had meer gewild. Met dreigementen en hoflijkheid werden Hamburg 4 miljoen en Genua 2 miljoen voor oude vorderingen afgeperst. Reeds eerder was Holland onder druk gezet, want de eerste consul zegt dan, als voornoemde steden aangesproken worden, tegen Talleyrand 5): "Wijs hen op het voorbeeld van Holland, dat zes miljoen aanbiedt uit eigen beweging". Hoe zat dat met dat wat ongelooflijke voorbeeld van een nuchtere zakenmansstaat? Het is interessant ons daarin te verdiepen. Ik moet eerst vertellen, dat reeds op 16 februari 1799 in Parijs een voorlopig akkoord tot stand was gekomen over de teruggave van de door de Fransen in de Bataafse Republiek in beslag genomen bezittingen. Op 11 maart kon onze ambassadeur Rutger Jan Schimmelpenninck meedelen, dat hij met stelligheid had vernomen, dat het Franse Directoire het ontwerp had goedgekeurd, maar op 9 april moest hij dit terugnemen. Men was van mening veranderd. Kennelijk heeft in die tijd Daverdoing, die wij hiervoor als beheerder van het vijandelijk vermogen - of liever als roofbouwer daarvan - zagen optreden, het Directoire op andere gedachten gebracht. Als dan enige maanden later Napoleon geld nodig heeft, komt ook deze oude mislukte transactie weer uit de dossiers. Reeds op 25 oktober 1799 schreef Schimmelpenninck aan de Agent voor de Buitenlandse Betrekkingen, M. van der Goes 6), dat hij de financiële druk op ons land voelde aankomen. "Het jammerlijk effect van den financiële nood, waarin deze Republiek (de Franse)

zich bij continuatie bevindt, doet zich dag bij dag meer gevoelen". Men zal wel trachten "eenige financiële operatiën in Nederland te doen". Schimmelpenninck schrijft erbij, dat hij steeds op pogingen in deze richting aldus heeft geantwoord: Laat Frankrijk eerst proberen onze commercie lucht te geven. Men kan dan crediet (geen contanten) krijgen. Voor schenkingen heeft hij als tegenposten opgegeven de teruggave van het vijandelijk vermogen of neutralisatie van ons land. Het laatste punt was in die jaren een voorwerp van intensief overleg via Pruisen met Engeland. Het was onze kooplui een zoete duit waard buiten het oorlogsfaillement met de blokkade op zee en het verlies van de koloniën te geraken. Op 22 november voegt Schimmelpenninck aan de tegenposten nog toe, dat hij poogt tegen betaling reductie te verwerven van het aantal militairen, dat ons land moet onderhouden. Zou het mogelijk zijn van 25000 man tot 10000 te komen? Dan zet op 29 november Napoleon zijn financiële actie tegen ons land in.

Schimmelpenninck schreef er die dag een werkwaardige geheime brief over aan de Agent voor de Buitenlandse Betrekkingen. Hij deelt eerst mede, dat Buonaparte "de allerpressantsten financiële nood" schilderde in "de levendigste couleuren". Hij had de erbarmelijke toestand van de legers in Italië en Zwitserland geschetst. De uitrusting was verre van voldoende. Er dreigde munterij. Tenslotte kwam het hoge woord eruit: hij verlangde "een doorslaande afdoende en zelfs onverwijld vriendschapsblijk van de Bataafse Republiek" bestaande in een schenking van 6 miljoen gulden. De consuls, zo zeide Napoleon als eerste consul, zouden de geste aanmerken als een "uiting van genoeg van de zijde van de Bataafse Republiek over de jongste revolutie en bepaaldelijk als blijk van vriendschap en vertrouwen op de consuls". Zij, de consuls, beloofden zelfs voortaan niets

na te zullen laten wat de Bataafse Republiek nuttig zou kunnen zijn en bij de algemene vrede zouden zij de hulp in nood gedenken. Maar, zei Napoleon erbij: het zou een geste van gulle vriendschap moeten zijn en niet van geclausuleerde diplomatie.

Schimmelpenninck, die wel wist dat de heren in Den Haag er niet over zouden denken zomaar zes miljoen à fonds perdu te storten, verkeerde in een moeilijk parket. Ik heb mij wel eens afgevraagd hoe op een diplomatenexamen deze casuspositie zou worden bewerkt. Naar mijn gevoelen gaf Schimmelpenninck wel van een bijzonder staaltje van deskundige improvisatie blijk. Hij antwoordde namelijk, dat het Bataafse gouvernement altoos gedisponeerd was om op een redelijke en billijke wijze de Franse Republiek met het voorschot van haar bijkans verloren crediet van dienst te zijn. Hij, Schimmelpenninck, was in die richting ook steeds werkzaam geweest. Verkeerden niet de kwesties van het gebruik van Vlissingen, de deductie van de troepen, de teruggave van de domeinen in een grote mate van maturiteit? Hier onderbrak Napoleon hem: hij wenste een dienst door een waar vriend aan zijn vriend in nood, als een gulle demonstratie van affectie bewezen en niet een diplomatieke gecalculeerde negotie. Hij zeide Schimmelpenninck: verklaar mij als man van eer "Indien de Bataafse Republiek de revolutie-resultaten van 18 en 19 Brumaire 1799 (9 en 10 november) zou hebben willen bereiken, zou zij er dan geen zes miljoen voor over hebben gehad? En waarom zouden zij het nu dan niet uitgeven voor het consolideren van de resultaten? Ik verlang, zo voegde hij eraan toe, dat gij de gift vraagt als een blijk van vriendschap jegens ons, mij persoonlijk in het bijzonder. Verzekert het Bataafse gouvernement, dat het nimmer reden zal hebben om zich te beklagen wegens het voldoen aan deze onze zo vurige begeerte. Laten zij ook beseffen, dat een onvoldoende

antwoord een grievende teleurstelling zal zijn.

Ja, daarop was voor Schimmelpenninck weinig meer te zeggen. Alvorens het verhaal te vervolgen wil ik even stil staan bij die opmerking over het kopen van de revolutie-resultaten. Het is typisch, dat Napoleon hetzelfde hier zegt als Robbespierre op 21 december 1792: "Pourquoi les patriotes bataves, qui ont chez eux de l'argent et des moyens, ne font-ils pas leur révolution eux-mêmes? Ou pourquoi n'offrent-ils pas cent milles à la nation française pour l'effectuer?" Het is Siéyès, die in 1795 deze opmerking weer in de mond had, maar bovendien bij de vrede van Den Haag ook inderdaad een schuld van 100 miljoen jegens Frankrijk wist vastgelegd te krijgen. Napoleon dacht echter al weer over betaling van een veel latere staatsgreep dan Robbespierre of Siéyès. Het rijke Holland moest maar betalen. Het had nu eenmaal de naam relatief het rijkste land ter wereld te zijn.

Keren wij naar Schimmelpenninck terug. Deze had even tijd genomen om na te denken en attaqueerde toen Napoleon door middel van Talleyrand. Maar weer was het antwoord, dat deze van de eerste consul mee terug bracht: Hij wenste niet het effect van een met de gewone financiële Bataafse geest uitgecijferde onderhandeling. Napoleon deed er zelfs nog een schep bovenop - althans dat dacht hij (het zou anders uitvallen). Schimmelpenninck had met Talleyrand over een tegenprestatie, b.v. de teruggave van de domeinen gesproken. Akkoord, zei Napoleon. Frankrijk geeft de enclaves en domeinen van buitenlandse vorsten, geestelijke stichtingen e.d. terug, de Bataafse Republiek geeft aan Frankrijk de Nassause domeinen en voor de overbedeling betaalt dan het Bataafse gouvernement drie miljoen. Daarnaast wordt dan nog vijf miljoen als vriendschapsgebaar overgemaakt. Dit bedrag zal betaald worden zogenaamd voor de terugkoop van

Bataafse rescriptiën of schuldbrieven tegen een koers van 60 %.

Schimmelpenninck begon weer tegen te stribbelen. Hij voerde aan, dat de terugkoopsom van de domeinen veel hoger was gezet dan eertijds bij besprekingen werd aangenomen. Bovendien was de beursprijs van de rescriptiën niet hoger dan 37 à 38 %. Talleyrand antwoordde, dat dat allemaal bekend was, maar men wilde dit gemaskeerde meerdere als vriendschapsgebaar. Schimmelpenninck haalt dan nog eens diep adem en zegt, dat hij slechts onder zekere voorwaarden dit voorstel wil doorgeven. Onder andere zou de Bataafse Republiek twee miljoen moeten mogen betalen in de vorm van een kwitantie voor hetgeen competeerde "terzaake der aan hetzelve door het comité tot de zaaken van den Oost Indischen Handel en Bezittingen geëndosseerde wisselbrieven, getrokken door den admiraal Sercey voor aan zijn esquadre gefourneerde noodwendigheden enz. en beloopende circa twee millioenen guldens". Verder zou niet meer dan 6 miljoen in mandaten betaalbaar gesteld mogen worden. De Franse Republiek had 8 miljoen van die rescriptiën.

Schimmelpenninck voegt aan zijn rapport dan een uitvoerig advies toe, waarbij hij de transactie van staatkundige, financiële en psychologische zijde beziet. Typisch zijn de volgende adstructies: die twee miljoen als vordering op admiraal Sercey vormen toch een dubieuze post - als wij als calculerende natie Napoleon zo'n groot bedrag geven, zullen de tegenstanders er in zien een groot vertrouwen in Napoleon's potenties en wellicht zal dan de vrede er dichterbij door worden gebracht - wij zijn nu eenmaal afhankelijk van Napoleon's successen - wellicht zullen wij er direct resultaat van ondervinden door strenger Frans optreden tegen kaapvaart en het vrij geven van kostbare

buitgemaakte ladingen - indirect zullen wij er stellig profijt van hebben, indien wij bij Napoleon goed liggen - laten wij ons over de executie geen zorgen maken, want de domeinen, die als tegenpost dienen, liggen in ons eigen territoire.

Het Bataafse gouvernement liet zich overtuigen. Op 6 december zond Van der Goes aan Schimmelpenninck een dépêche, waarin hij meedeelt, dat het Uitvoerend Bewind op rapport van Gogel besloot de agenten van financiën en van nationale economie op te dragen "om tenminste bezwaar van den lande bij particulieren, kooplieden of waar zij het dienstig zouden oordelen" een crediet van tenminste 6 miljoen gulden op te nemen.

Toch zou alles niet doorgaan en gelukkig niet door de schuld van de Bataafse Republiek. Op 9 december schreef Schimmelpenninck aan Van der Goes, dat Napoleon wel op een briefje de opgave had ontvangen over de Bataafse rescriptiën in Franse hand, maar dat enige dagen later tot verontwaardiging van de consuls en minister van Buitenlandse Zaken was gebleken, dat de bijeen gewaande 8 miljoen aan rescriptiën een andere bestemming hadden gekregen. De stukken waren in derde en vierde hand gekomen. De basis van de onderhandelingen was vervallen. De pogingen een zes miljoen crediet op te nemen kon het Bataafse gouvernement staken. Schimmelpenninck was er wel de man naar deze hachelijke ontsnapping later nog ten onze voordele te benutten.

Op het einde van het jaar hadden de consuls namelijk besloten minister Sémonville, de vriend van Talleyrand, naar Den Haag te zenden. Schimmelpenninck schreef er op de laatste dag van de achttiende eeuw over aan Van der Goes. Hij schildert de afgezant als bijzonder intelligent

iemand met een zachte inborst. Zeg tegen hem, wat ik ook heb gedaan, schrijft Schimmelpenninck, dat nog in het begin van de maand het getij gunstig was voor een transactie van 9 miljoen, maar dat dat inmiddels is verlopen. Hier in Frankrijk oefent men pressie op mij uit om tegen betaling van zes miljoen livres tournois volledige cessie van domeinen, geestelijke goederen e.d. te bewerken. Ik heb de zaak slepende gehouden door telkens weer een kunstmatige wending aan de conferenties te geven. Inmiddels heb ik een concept-overeenkomst opgesteld, waarbij tegen drie miljoen Hollandse guldens de bewuste domeinen worden afgestaan en anderzijds de verplichting wordt aanvaard een deel van de vordering op admiraal Sercey in contanten te betalen, het andere deel na vaststelling van het bedrag van de gehele schuld. Cessie zou dan plaats moeten hebben van alle geestelijke goederen, litigieuze goederen, pretentiën op individuen, alle geënclaveerde seigneuries, souverainiteiten enz. De Nassause domeinen zouden daarbij niet aan Frankrijk worden afgestaan, zoals in oktober nog door Napoleon was voorgesteld. Laten de Fransen dit akkoord eerst maar eens tekenen, zegt Schimmelpenninck, daarna staan we sterker in onze aanspraken met betrekking tot Vlissingen en de compensatie in grond, beloofd bij het Haagse vredesverdrag. Aan Franse zijde maakte men objecties, o.a. tegen het niet afstaan van de Nassause domeinen en de gevraagde garantie voor de cessie der seigneuries en kleine souverainiteiten.

Toch was hiermede de basis voor een akkoord gelegd. De financiële nood dwong Napoleon niet het onderste uit de kan te halen. Op 5 januari 1800 werd een overeenkomst getekend, waar wij onze bijzondere aandacht aan zullen schenken, omdat daardoor o.a. de Berghse goederen, althans de Franse pretentiën daarop, overgingen op de

Bataafse Republiek. Het verdrag wordt genoemd "Traité entre la République Française et la République Batave sur plusieurs points litigieux, signé le 5 Janvier 1800". De aanhef is aldus: "La République Batave et la République Française désirant résoudre quelques questions litigieuses, qui se sont élevées entre elles, par une transaction amicale et réciproquement avantageuse aux deux puissances contractantes ...".

Article 1.

La République Francoise abandonne, cède et transporte à la République Batave toutes ses pretentions et tous ses droits, de quelque nature, qu'ils soient à présent ou qu'ils puissent être par la suite, et sous quelques denominations qu'ils existent, sur les biens de toute nature possédés dans l'étendue du territoire Batave, ou sur ses habitans, par les émigrés françois, et ceux des pays réunis à la France; par le clergé françois, et celui des neuf departemens réunis formant la ci-devant Belgique, l'electeur Palatin, comme propriétaire de Ravenstein, Mengen (Megen?) et autres lieux; la maison de Sultzbach y compris la seigneurie de Boxmeer (Martens leest Bon-mer), la maison de Salm, y compris la seigneurie d'Anholt dans le canton de Zutphen et en général sur tous les biens de tous les autres princes et seigneurs de l'Empire, qui possessionnés en Hollande avant la guerre actuelle, y ont perdu par les suites de cette guerre toute prétention à l'exercice de leurs droits, et à la jouissance de leurs propriétés.

La petite ville de Hussen, située dans l'isle de Betau sur la rive gauche du Rhin et son territoire, y compris Malburgen et Hulhuysen, comme aussi quelques villages dans le pays de Kuyck, enclavés dans le territoire de la République Batave, font partie de la présente cession."

Verder werd nog afgestaan hetgeen men als achterstallige

inkomsten, pachten of huren te vorderen had. In artikel 2 werd beloofd, dat Frankrijk bij de algemene vrede zijn goede diensten zou aanbieden om te bevorderen, dat de thans overgedragen gebieden ook aan Nederland zouden verblijven. Artikel 4 begint aldus: "La présente cession emporte avec elle l'universalité des droits appartenans à la République françoise dans l'étendue des possessions bataves, à l'exception de la maison de France à la Haye (het gebouw van de Franse ambassade) ...".

"Article 5.

En consideration des concessions par les articles précédens, la République Batave payera à la République Francoise, après l'échange des ratifications respectives du present traité, et dans les termes convenus entre les deux gouvernements la somme de six millions des francs."

Er volgde dan nog een article additionnel, dat later voor de vorst von Hohenzollern-Sigmaringen inhoud zou blijken te hebben in verband met zijn aanspraken op de heerlijkheid Boxmeer: "Les pays, tels que celui de Ravenstein, les villages et communes, dont la souveraineté est transportée par le présent traité à la République Batave, sont cédés et reçus à titre d'acompte sur l'indemnité territoriale promise à la République Batave par l'art. XVI du traité de la Haye; les deux Républiques se proposant de s'entendre sur les moyens de parvenir à l'extension complete de l'article seize du traité de la Haye".

Aan het verdrag waren nog enige geheime artikelen toegevoegd. In het eerste werd vastgelegd, dat onder de afstand ook begrepen waren de goederen van de orde van Maltha en van de Duitse orde. Artikel 2 heeft voor de Liemers bijzondere betekenis en daarom wil ik het volledig citeren: "En faveur de cette transaction, et par suite de l'amitié qui unit les deux nations, la

république française promet et s'engage d'interposer, lors de la paix générale avec l'empire, ses bons offices auprès S.M. prussienne pour la déterminer à abandonner à la république batave, ses droits sur le district de Sevenaer, enclavé dans le territoire de cette république, et vulgairement connu sous le nom de Liemers." Frankrijk beloofde verder binnen twee maanden twee miljoen francs te betalen in mindering op de schuld door admiraal Sercey gemaakt 7). "La reste de la créance sera payé à la république batave, après que la totalité de cette dette aura été liquidée." Aldus werd het verdrag getekend door Rutger Jan Schimmelpenninck en Ch.M. Talleyrand. Kijken wij nog eens terug, dan valt het op hoeveel krachtiger het Nederlandse geluid in dit verdrag is, dan dat in het vredesverdrag van Den Haag van 26/27 mei 1795. Toen zaten wij in het nauw, thans Napoleon. Diens tijd van alleenheerser, waarin hij alleen nog maar bevelen zou, was nog niet aangebroken. De slag van Marengo in Noord-Italië, welke van Napoleon de steeds meer zelfverzekerde dictator maakte, had eerst op 14 juni 1800 plaats. Opvallend is ook hoe Schimmelpenninck in de geheime artikelen nog gauw enige belangrijke slagen heeft weten binnen te halen; toch moest hij o.a. in juli 1800 op nakoming van de geheime bepalingen aandringen. Frankrijk begon toen al weer te praten over een algemeen akkoord ter regeling van alle discussiepunten. Typisch is het ook hoe Schimmelpenninck het verdrag zelf beoordeelde. Hij schreef 24 januari 1800 aan zijn vriend Hugo Gevers, dat vanuit financieel oogpunt het verdrag niet zonder meer als voordelig zou kunnen worden aangemerkt, maar sous un rapport politique zeer goed en zeer verstandig scheen. Denken wij terug aan de inzet van de Napoleontische aanval op 29 november 1799, en zien wij het resultaat nog geen anderhalve maand later, dan mogen wij toch werkelijk Schimmelpenninck niet de lof

onthouden de omstandigheden wel uitermate knap te hebben benut. Wij zullen dan ook op dit verdrag mogen toepassen. hetgeen Rutger Jan op 20 november 1801 naar aanleiding van een analoge transactie poging schreef: "De naam van Rutger Jan Schimmelpenninck zal niet gevonden worden onder eenig stuk hoegenaamd, waarover onze tijdgenooten of nakomeling-schap zich zouden kunnen beklagen". Schimmelpenninck zond zijn particuliere secretaris B. de Combe, die vroeger Mirabeau had gediend, naar Den Haag om het verdrag te overhandigen en toe te lichten. 15 januari besloot het Uitvoerend Bewind de overeenkomst geratificeerd te retourneren met een credietbrief van twee miljoen francs, betaalbaar op 15 april e.k. Op 24 januari heeft de uitwisseling van de ratificaties te Parijs nog niet plaats gevonden, maar op 28 januari kan Schimmelpenninck de voltooiing van de transactie melden en kan daarbij overbrengen de door Napoleon geuite vreugde over de snelheid, waarmede aan Bataafse zijde was gehandeld. Dit was dan het voorbeeld van Holland aan anderen gegeven door uit eigen beweging zes miljoen te schenken. Op 4 februari werd nog eens 3 miljoen gulden gevoteerd. Later heeft men aan Franse zijde doodleuk de betaling van dit bedrag ontkend, omdat de Bataafse Republiek geen kwitantie kon tonen, maar Schimmelpenninck had voor een gewaarmerkt afschrift uit de Franse boekhouding gezorgd met vermelding van datum, nummer en bladzijde van het register van ontvangsten. Neen, ook door dit gat is hem het succes van de overeenkomst niet ontgaan. Het is waarschijnlijk niet de bedoeling geweest de overeenkomst te publiceren. Toch verscheen zij in de pers. Napoleon boos, maar 3 mei kaatste Schimmelpenninck de bal naar hem terug: niet Holland is voor de publicatie aansprakelijk, hetgeen hieruit moge blijken, dat een Brusselse krant het tractaat 't eerst opnam.

Hiermede nemen wij afscheid van de Franse historie. Voor de vorst von Hohenzollern-Sigmaringen als graaf van den Bergh was de Bataafse Republiek gesprekspartner geworden.

II. DEN HAAG

De onderhandelingen tussen Bergh en het Bataafse gouvernement

De bezittingen van Bergh waren ten tijde van de overeenkomst met de Franse Republiek voor de Bataafse geen terra incognita. Vanaf augustus 1798 nemen de bemoeiingen van het gouvernement toe. Wij zullen in de paragraaf over het beheer van de gesequestreerde gronden nog ruimschoots in de gelegenheid zijn daar op in te gaan. Hier moge volstaan worden met de mededeling, dat Daverdoing, hiervoor reeds zonder enige waardering genoemd, geruggesteund door Champigny-Aubin, chargé d'affaires de la République française près la République Batave, zijn belangstelling in de richting van de Berghse bezittingen begon uit te strekken. Reeds had hij een verkoop van bomen en hakhout onder 't Loo gelast. Door middel van de Pruissische chargé d'affaires, baron Bielfeld 8), richtte de vorst von Hohenzollern zich tot het Bataafse gouvernement. Met een (helaas verouderd) plichtbesef reageerde de Agent van Financiën Gogel intern op het verzoek aldus: de buitenlandse vorsten hebben over het bezit in de Lage Landen altijd hun verpondingsgelden en andere belastingen betaald - gelijk ieder ander eigenaar hebben zij er dan ook recht op, dat de staat voor hen optreedt, zodra hun eigendomsrechten worden bedreigd. Dit uitgangspunt moet ook van invloed zijn geweest op de hardnekkige pogingen, hiervoor beschreven, om de buitenlandse domeinen in ons land van Frankrijk terug te kopen. Ditmaal leidde het standpunt hiertoe, dat bij secreet besluit van 15 december 1798 een commissie van het Uitvoerend Bewind werd ingesteld, die tot taak kreeg de regeling der verschillen en de liquidatie der pretentiën door de Franse Republiek op de geestelijke en andere goederen uitgeoefend. In artikel 2

van de instructie voor die commissie worden ook de goederen van de vorst van "Zimmaringen" genoemd. Zij zouden geregistreerd en onder sequester beheerd dienen te worden. Het kwam er op neer, dat het Bataafse gouvernement naast de Franse beheerder een eigen commissie aanwees en er op toezag, dat deze vooral Daverdoing voor zou komen. De commissie veranderde nog wel enige malen van naam, maar voor ons doel is het wellicht het eenvoudigste steeds te spreken van "de commissie van Breda", zoals zij zichzelf ook veelal aanduidde.

Intussen had Gogel nog niet op het request Bielfeld-Hohenzollern geantwoord. Op 25 september 1799 schreef hij er over aan zijn ambtgenoot voor de Buitenlandse Betrekkingen. Aan het verzoek tot opheffing van de sequestratie zou, zo schreef hij, een gunstig reguard behoren geslagen te worden, ware het niet, dat het teruggeven van de eigendom enige ernstige bedenkingen ontmoette. Bij secreet besluit van 15 december 1798 waren nu eenmaal die Hohenzollern-bezittingen onder sequestratie gebracht om ze te onttrekken aan de knevelarijen en schraapzucht van Daverdoing (zo staat het er!). Dat er geen ander doel bij voorzat kon afgeleid worden uit de wijze waarop de goederen daarna waren behandeld. In beheer of administratie had men geen wijzigingen gebracht en tegen de aard van een sequestratie in, had men de vorst tot 1 januari j.l. het saldo zijner rekeningen door wissels laten trekken. De vorst zou in plaats van opheffing te vragen zich juist over de onder-beheerstelling dienen te verheugen. Hij mocht toch wel bedenken, dat de Bataafse Republiek niet in staat was de vorst in het rustig bezit van zijn eigendommen te laten zonder de vorm van sequestratie. De goederen zouden derhalve tot

de vrede onder de huidige directie dienen te blijven. De belangen van de vorst konden inmiddels door zorgvuldige administratie gecustodeerd worden. Dit schreef Gogel naar aanleiding van het request van Bielfeld gedateerd 12 september 1799, verzoekende voor de vorst von Hohenzollern-Sigmaringen opheffing van de sequestratie. Uit de notulen van de commissie van Breda van 23 september 1799 blijkt, dat Van der Borch, als lid van de commissie, een belangrijk aandeel voor deze argumentatie leverde. (De in Franse ogen hatelijke positie van de commissie van Breda kwam in begin 1799 nog aan het licht, toen een eerste poging om de Franse pretentiën op buitenlandse eigendommen in ons land af te kopen, scheen te zullen slagen. Wij vertelden hierboven daarover. Het Bataafse gouvernement was toen direct bereid harerzijds iets bij te dragen tot het scheppen van een gunstige sfeer door op 19 maart 1799 de commissie van Breda in haar werkzaamheden te schorsen. Wij zagen ook, dat tenslotte alles toch weer moest worden teruggedraaid.) 2 oktober 1799 nam het Uitvoerend Bewind het betoog van Gogel over en last werd gegeven in die zin aan de chargé d'affaires Bielfeld te antwoorden.

Toen de besprekingen in Parijs een succesvol verloop hadden gevonden in het akkoord van 5 januari 1800 poogde Bielfeld opnieuw voor de vorst von Hohenzollern-Sigmaringen iets gedaan te krijgen. Hij vroeg toen het vruchtgebruik van de gesequestreerde goederen voor de vorst. Uit een brief van 22 juli aan de Agent voor de Buitenlandse Betrekkingen blijkt, dat Gogel niet geheel afwijzend stond tegenover deze nieuwe poging. Het Uitvoerend Bewind besluit dan ook op 4 augustus 1800 "negotiën te entameren".

Nog op andere wijze was de aandacht van het Bataafse gouvernement voor het beginnen van onderhandelingen

gevraagd. De gravin van den Bergh, de vrouw van Anton Aloys von Hohenzollern-Sigmaringen, Amalia Zephira von Salm Kyrburg, had zich bij afzonderlijk schrijven (bijlage II) tot het Uitvoerend Bewind gewend 9). Groot succes heeft zij er niet mede gehad. In de notulen van 24 juli 1800 van de commissie van Breda staat, dat het lid van de commissie Van den Borch, speciaal met het toezicht op de Berghse goederen belast, zich verontwaardigd uitliet over de grove abuizen in de brief voorkomend en verder verwonderde men er zich over, dat zij zich geroepen achtte in deze te ageren nu zij gescheiden van haar man leefde. Uit niets bleek, dat de prinses bekwaam en bevoegd was in deze op te treden. Het Uitvoerend Bewind wees dan ook verder onderhandelen met deze partner af.

Op 14 november formuleerde de Agent van Financiën Gogel zijn gedachten over een basis voor de onderhandelingen. De brief gericht aan Van der Goes, was een antwoord op diens vraag van 20 oktober 1800. Uitgangspunt zou hetzelfde moeten zijn als dat van de onderhandelingen met de keurvorst van Paltz-Beieren, de markies van Bergen op Zoom. Op 7 oktober had Gogel voor die besprekingen een zeer uitvoerige memorie opgesteld. Hij wees er op, dat beide gevallen parallel liepen. Alleen is in het geval van de Berghse goederen, geleerd door het optreden van Daverdoing ten aanzien van die rond Bergen op Zoom, het beter gelukt deze goederen te beschermen door de sequestratie aan de commissie van Breda op te dragen. Uitgangspunt moet verder zijn, dat de eigendommen dienen te worden teruggegeven. Dit geldt voor alle bezittingen met uitzondering van de heerlijkheden Boxmeer en St. Anthonis. Deze heerlijkheden verkeerden in dezelfde positie als Ravenstein, waarover de keurvorst van de Paltz souvereiniteitsrechten uitoefende. De souvereiniteit van

de Verenigde Provinciën was in die gebieden nooit erkend noch uitgeoefend. Zij waren dan ook niet met de grote hoop door Frankrijk aan de Bataafse Republiek teruggegeven, maar juist als bijzondere objecten, als vijandelijk veroverd land, als enclaves in het landsheerlijk gebied van de Verenigde Provinciën door Frankrijk afgestaan in compensatie voor de gebieden, die de Bataafse Republiek bij de vrede van Den Haag aan Frankrijk had verloren. De rechten van de Bataafse Republiek, als rechtsvolger van de Franse veroveraar, waren dus in deze gedachtengang volledig en de rechten van de vroegere souvereinen voor altijd vervallen.

Nu de Bataafse Republiek voor zes miljoen de geconfiscieerde goederen terugkocht, zou - zo betoogde Gogel verder - bij de besprekingen met Bergh het aandeel van de vorst von Hohenzollern-Sigmaringen in de afkoopsom gevonden dienen te worden. Gogel had op 7 oktober de inkomsten uit alle door Frankrijk afgestane goederen op f. 300.000,- per jaar geschat. Het aandeel van Bergh zou daarin f. 73.550,- zijn. Gekapitaliseerd op de gebruikelijke wijze door vermenigvuldiging met 10 zou dus de afkoopsom worden f. 735.500,-. Gogel tekent hierbij aan, dat de vorst zelf de opbrengst zonder Boxmeer en St. Anthonis na aftrek van de revenuën uit heerlijke rechten op f. 59.943,- schatte. Boxmeer en St. Anthonis erbij zou dit oplopen tot f. 79.943,-. De commissie van Breda daarentegen berekende de revenuën op f. 73.943,-. Trekt men daarvan af de revenuën van Boxmeer en St. Anthonis en renten op uitstaande schuld ad f. 822,80, dan blijft nog over f. 62.894,30. Van dit bedrag zou verder afgetrokken moeten worden de opbrengst van het Berghse bezit op Kleefs territorium, zijnde f. 780,12. Dan resteert f. 62.113,11. Samenvattend en afrondend constateert Gogel, dat de inkomsten met inbegrip van die uit heerlijke rechten

gevoegelijk op f. 75.000,- gesteld kunnen worden. Trekt men de opbrengst uit heerlijke rechten en de renten af, dan blijft een opbrengst van circa f. 65.000,-. Gekapitaliseerd komt men dan weer op een afkoopsom van f. 750.000,- respectievelijk f. 650.000,-. Bij deze stand van zaken brak het jaar 1801 aan.

Waarschijnlijk op advies van de advocaat Gaymans te Arnhem 10) betrok Bergh de Haagse advocaat C.A. Fannius Scholten 11) in deze besprekingen. 16 februari 1801 wendt deze zich in een uitvoerig schrijven tot baron de Mayersburg, directeur de la Regence et conseiller intime de S.A.S. Monseigneur le Prince de Hohenzollern-Sigmaringen, om instructies te vragen. Hij deelt mede aan de minister van Buitenlandse Betrekkingen copie van de hem gegeven procuratie te hebben verstrekt en dat het Uitvoerend Bewind had besloten de Agenten van Financiën en Buitenlandse Betrekkingen opdracht te geven de onderhandelingen met hem te voeren. Aan baron Bielfeld gaf Scholten van deze demarches bericht en besloot met hem voortdurend contact te zullen blijven onderhouden. Het Bataafse gouvernement werd - zo schrijft Scholten verder - reeds verzocht de sequestratie te beëindigen en restitutie te geven van inkomsten van vóór de sequestratie, door de commissie van Breda inmiddels geïnd. Fannius Scholten zet dan uiteen, dat naar zijn gevoelen uitgangspunt bij de definitieve besprekingen zal moeten zijn: de bepaling van het aandeel van Bergh in de afkoopsom, aan de Franse Republiek betaald. Gogel heeft f. 650.000,- gevraagd, uitgaande van een jaarlijkse opbrengst van f. 65.000,-. De kapitalisatie op tien jaar komt Scholten alleszins redelijk voor. Aan de heer De Haes, de medewerker van Gaymans, verstrekte hij terzake de nodige gegevens. De inkomsten van vóór de sequestratie, die nog zouden dienen te worden gerestitueerd, schatte hij op 200.000 gulden.

Scholten gaat dan nog nader in op een voorstel, dat Bielfeld aan de prinses zou hebben gedaan, om namelijk met de Bataafse Republiek, in afwachting van de algehele vrede, slechts een provisionele regeling te treffen. Hohenzollern en de Bataafse Republiek zouden dan de opbrengst van het Berghse bezit delen. Hij is mordicus tegen dit plan. Op deze wijze zal de vorst nooit een som bijeen krijgen groot genoeg om zijn aandeel in de afkoopsom te betalen. Neen, alles moet gericht worden op het terugkrijgen van de onbeperkte eigendomsrechten. Tegen het Bataafse gouvernement moet worden aangevoerd, dat het niet meer dan logisch is, dat de domeinen, waarvan men altijd de verpondingsgelden heeft ontvangen, weer worden teruggegeven aan de rechtmatige eigenaar.

Na ontvangst van nadere instructies wendde Fannius Scholten zich 16 maart tot het Uitvoerend Bewind, dat de 21e aan de Agenten van Buitenlandse Betrekkingen en Financiën praeadvies vroeg "nopens de som aan de republiek te restitueren ter schadeloosstelling voor het betaalde op het van Franse zijde "vermeend recht" o.a. op goederen van de vorst". De 23e maart 1801 machtigde het Uitvoerend Bewind de voornoemde Agenten tot voortzetting van de onderhandelingen.

In de dan volgende maanden moet er in Den Haag een vrij intensief overleg plaats hebben gevonden. Uit een rapport van Gaymans en De Haes van 4 september 1801 (bijlage III) vernemen wij, hoe Gogel in die tijd de afkoopsom berekende en welke bemerkingen zij daarop hadden. Kennelijk traden zij als verbindingslieden op tussen Fannius Scholten en Bergh. Aan de zijde van Bergh was achter de hofraad Mayerburg de geheimraad Mr. J.N. Hoevel 12) naar voren gekomen en achter deze ging even later weer steeds sterker zich met de kwestie bemoeien

de rentmeester voor Pannerden en Millingen, C.H. van Nispen 13). Het rapport van Gaymans en De Haes was ook tot de laatste gericht. Zij verzochten hem nadere gegevens te verstrekken over de inkomsten uit het rentambt Pannerden.

In plaats van het voorstel te volgen de papieren per koerier naar Den Haag te zenden, gaat Van Nispen zelf op reis. Uit een concept-brief aan Hoevel, in het familie-archief bewaard gebleven (bijlage IV), weten wij hoe hij de situatie in Den Haag aantrof en beoordeelde. Het bleek niet mogelijk het akkoord in enkele dagen tot stand te brengen, terwijl ook de verdere procedure, die nog zou moeten plaats vinden, alvorens het contract perfect zou zijn, kennelijk niet was voorzien en meer in het bijzonder om de lange duur een tegenvaller was. Blijkbaar was men in Bergh er meer op gespist op korte termijn herstel van eigendomsrechten te krijgen, dan over de afkoopsom te marchanderen. Typisch is de reactie van Fannius Scholten op de opmerking, dat als niet spoedig overeenstemming valt te bereiken, dan maar ingestemd zou moeten worden met het door Gogel genoemde bedrag van f. 600.000,-. Scholten denkt daar niet over. Hij heeft zich schrap gezet om nog een 100.000 gulden eraf te krijgen en wat doet het er toe daaraan nog een paar dagen te besteden, terwijl de hele procedure toch nog weken vereist? Hij is slechts bereid op een schriftelijke opdracht van de vorst-zelf anders te handelen. Fannius Scholten heeft - en niet zonder succes - zijn taak serieus opgenomen, maar verlaging van het bedrag van f. 600.000,- heeft hij niet weten te bewerken....of misschien toch? Daarover later.

In het gesprek met Van Nispen was nog een ander punt aangeroerd. Fannius Scholten zeide, dat de sequestratie wel niet opgeheven zou worden voordat de gehele afkoopsom

zou zijn voldaan. Van Nispen antwoordde, dat dan de vorst wel nooit de afkoopsom zou kunnen betalen, omdat hij juist van zijn herstelde rechten van eigenaar gebruik zou moeten maken om geld voor de afkoopsom te verwerven. Dit nieuwe punt voor Scholten heeft, tegen zijn aanvankelijke verwachting in, ook verwezenlijking gevonden.

En hiermede zijn wij tot het beslissende moment gekomen. Het akkoord met de Bataafse Republiek, dat Scholten midden september ondertekend dacht, kwam op 2 oktober 1801 tot stand. De kwestie Boxmeer had men opzettelijk buiten discussie gehouden. De vorst von Hohenzollern-Sigmaringen moest voor de goederen, die weder zijn volle eigendom werden, afzien van alle heerlijke rechten; voorzover althans de leenrechten niet van buitenlandse leenheren of leenkamers afhingen. Binnen zes maanden na ratificatie van het akkoord zou de vorst, als aandeel in de afkoopsom door de Bataafse Republiek aan de Franse betaald, f. 600.000,- in Bataafse rescriptiën storten en verder de rente verschuldigd na 1 april 1800 betalen. Vanaf 22 september 1801 zouden de interest-coupons verschuldigd zijn. Verder zou de vorst een vijfde betalen van de administratiekosten van de commissie van Breda. De inkomsten van vóór de sequestratie, terecht gekomen in de kas van voornoemde commissie, zouden ook worden teruggegeven. Op het moment van de ratificatie zouden de gronden in volle eigendom terugkeren. Van der Goes, Gogel en Fannius Scholten ondertekenden en zegelden 2 oktober 1801 dit akkoord, dat in zijn sobere opzet nog wel enige vragen open liet, maar toch de basis legde voor een snelle verdere ontwikkeling (bijlage V).

Het Uitvoerend Bewind besloot 8 oktober het akkoord aan het Vertegenwoordigend Lichaam voor te leggen. Daar ondervond het geen bedenkingen, zodat 28 december tot

ratificatie werd gemachtigd, hetgeen de 31e plaats had. De ratificatie van de zijde van de vorst von Hohenzollern had reeds 24 oktober plaats gevonden. De uitwisseling van de ratificaties vond 8 januari 1802 plaats. Het nieuwe jaar werd derhalve ingezet met de opheffing van de sequestratie. De termijn van zes maanden voor de betaling van de afkoopsom begon te lopen.

Inmiddels had Fannius Scholten nog een fout in het akkoord ontdekt. In artikel 4 stond, dat 4 % rente verschuldigd zou zijn over de afkoopsom van 1 april 1800 tot 22 september l.l. Nu was oorspronkelijk het akkoord ontworpen lang voor september 1801, maar door vertraging was het tenslotte toch eerst 2 oktober getekend. Men had er niet op gelet, dat de betekenis van "september laatstleden" daardoor was verschoven van september 1800 naar september 1801.

Scholten schreef hierover op 11 januari 1802 aan de secretaris van Buitenlandse Betrekkingen der Bataafse Republiek "De ondergetekende durft gerust van de bekende billijkheid van het Gouvernement der Bataafsche Republicq verwagten, dat ...". Hij werd niet teleurgesteld, want op 18 maart 1802 besloot het Staatsbewind op diens verzoek de commissie van Breda te machtigen "bij de liquidatie van artikel 4 het artikel aldus te lezen alsof er stond 22 september 1800".

Hiervóór werd de suggestieve vraag gesteld, of het Fannius Scholten misschien toch gelukt is de afkoopsom lager gesteld te krijgen. Zeker is, dat bij de ondertekening van het akkoord zijn pogingen dienaangaande niet zijn gestaakt. Op 5 februari besluit dan ook het Wetgevend Lichaam op voordracht van het Staatsbewind, dat in plaats van de in artikel 3 van het akkoord genoemde f. 600.000,- in Bataafse rescriptiën "genoegen zal worden genomen met eene somma van Driemaal Honderd Vijff en

Twintig Duyzend guldens in comptanten". Men kan dit verkeerd lezen - in cijfers uitgedrukt is dat f. 325.000,-. Kort daarna - op 5 maart 1802 - verleende het Staatsbewind nog enige nadere faciliteiten met betrekking tot de betaling van dit bedrag.

Was dit zo'n reële verlaging van de koopsom als het schijnt? Wij weten niet welke koers de Bataafse rescriptiën toen deden, maar herinneren ons wel, dat Schimmelpenninck in november 1799 tegenover Talleyrand nog poneerde, dat zij maar op 37 à 38 % stonden. Intussen kan de markt verbeterd zijn; bij het toenemen van de schaarste aan geld, lijkt dat overigens niet waarschijnlijk. Toch schijnt het de vertegenwoordigers van de vorst niet gelukt te zijn op de Amsterdamse beurs tegen lagere koers dan 51 % Bataafse rescriptiën te kopen. Wij lezen daarover iets in een volmacht die in oktober 1802 (dus kort na het sluiten van het akkoord) door de vorst werd afgegeven aan Mr. A.F. Bawstetter (bijlage XI). Deze werd gemachtigd gronden te verkopen om de afkoopsom bijeen te krijgen nu "wij bij eene algemeene schaersheyt van penningen, met terugstelling van eene seer onereuse negotiatie ons uyt Amsterdam voorgeslagen met onse belangen 't meest overeenkomstig geoordeelt hebben een gedeelte onzer goederen over te laten met magt die goederen te verkopen".

Ik wil u niet onthouden wat er achter deze activiteit van Fannius Scholten heeft gezeten. Uit een brief (die ik in haar geheel onder de bijlagen - bijlage XIII - heb opgenomen en die ik u raad in haar geheel te lezen) blijkt, dat C.H. van Nispen naar Den Haag was gereisd om Scholten aan te sporen hetzij de koopsom in klinkende munt betaalbaar, hetzij de hoofdsom verminderd te krijgen. Een geschenk in het vooruitzicht, alsmede de voortdurende druk van Van Nispen, toen hij in Den Haag was, brachten Fannius

Scholten in beweging. Uit de toon van deze brief klinkt door het gemopper uit de Liemers over de trage afdoening van Fannius Scholten. Blijkbaar hadden die advocaten ook toen reeds vele zaken tegelijk aan hun hoofd. Wat er van zij, Scholten is het gelukt betaling in "klingende munt" te bedingen en al was het dan niet voor drie ton, voor f. 325.000,- kwam men toch tot overeenstemming en mitsdien had Scholten zijn cadeau verdiend. In de afrekenstaat Hoevel-Van Nispen treffen wij dan ook deze post aan: "Het cadeau aan de Heer Scholten gegeven op goedvinden van de Heer Hoevel tot onse Lasten genoomen, bestaende in een tafel-servis ad f. 1184,10 en vier silvere kandelaers met kristanje vaesen ad f. 758,15". Deze laatste kocht Fannius Scholten zelf zoals uit een andere boeking bleek. Op 17 augustus 1802 had de vorst von Hohenzollern de f. 325.000,- bijeen. Hoe hij daaraan gekomen is zal u spoedig blijken.

In de gegevens van het archief van Buitenlandse Zaken komt op 25 maart 1802 nog het bericht voor, dat de secretaris van staat voor Buitenlandse Zaken meedeelde, dat de prins von Hohenzollern-Sigmaringen hem als gemachtigde van het Bataafse gouvernement "tot de gesloten Negotiatie over de domeinen had toegezonden een staande pendule met toebehorende candelabres". Hem werd door het Staatsbewind toegestaan deze te houden. President en gecommitteerden tot de Buitenlandse Zaken werden verzocht advies uit te brengen voor het geven van een contra-present. Op 29 maart volgde het besluit Fannius Scholten een geschenk van dezelfde waarde te geven naar keuze van de secretaris van staat voor de Buitenlandse Betrekkingen. De keuze blijkt gevallen te zijn op enig zilverwerk ter waarde van f. 1230,-. Besloten werd op 13 september 1802 het Fannius Scholten aan te bieden. Het geld zou uit de secrete kas worden genomen. Een slechte zaak is het al met al voor

Fannius Scholten niet geweest, temeer niet daar hij in deze werkzaamheid kon vooruitlopen op zijn latere betrekking van president van het college van raden en rekenmeesters der domeinen.

De tweede phase van het overleg met de Bataafse Republiek

C.H. van Nispen had begin 1803 aan Hoevel geschreven "Zo drae deese saek geeyndigt is sal Boxmeer ook in 't verschiet koomen, ten minsten so word versprooken, dog vreese dat het wel nog een tijd lang sal in vergeetenheyd bleyven". Ten aanzien van de inmiddels geregelde kwestie - gelijk wij hierboven zagen - had hij in dezelfde brief geschreven "ik vreese, dat de saek weeder in vergeetenheyd kooft zo drae ik afgereyst ben ten minsten zo de twee duysend de selven niet in geheugen houden". Deze twee duizend waren er nu uit en inderdaad duurde het weer even voordat Fannius Scholten wilde draven voor het karretje van de vorst von Hohenzollern. Op 6 oktober 1803 wordt in het archief van Buitenlandse Zaken gewag gemaakt van een request van Scholten strekkende tot opheffing van de sequestratie van Boxmeer met restitutie van inmiddels ontvangen gelden. Maar het is nuttig, dat wij eerst nagaan wat zich inmiddels heeft afgespeeld.

Na het akkoord van 5 januari 1800 tussen de Franse en Bataafse Republiek was de behoefte aan geld bij Napoleon allerm minst bevredigd. Het was niet alleen zijn schuld, dat Frankrijk in zo'n gevaarlijke financiële positie verkeerde. Het Directoire had hem een lege schatkist nagelaten. Aanvankelijk leek het, dat hij op financiële gronden zou moeten capituleren, maar de grote generaal was er de man niet naar zich gewonnen te geven - ook niet op dit voor hem onbekende slagveld. Hierboven vermeldde ik reeds hoe hij niet alleen de Bataafse Republiek 6 miljoen afzette, maar ook door druk op bankiers in Frankrijk en op de steden Hamburg en Genua 12 plus 12 plus 6 miljoen wist te bemachtigen. Twee maanden later probeert Napoleon het nog een keer via Schimmelpenninck in de richting van de Bataafse Republiek. Hij is dan bereid 1 % rente per maand

te betalen en de kostbare diamant van de Franse kroon "de Regent" te belenen. Hij wenst een crediet van 10 à 12 miljoen livres. Schimmelpenninck antwoordt, dat de Fransen eerst het akkoord van 5 januari 1800 maar eens moeten nakomen en dat Nederlandse bankiers niet veel zullen gevoelen voor een zekerheidsstelling op houtleveranties in Frankrijk, hetgeen Napoleon ook had aangeboden. Als echte zuiderling meent Buonaparte, dat met de nodige gevoelsargumenten en bombarie die Hollanders toch wel te bewegen zullen zijn. Schimmelpenninck ontدooit er niet bij. Napoleon stuurt dan generaal Marmont naar Amsterdam. Zou de knieval van een Franse generaal die beursmensen niet vermurwen? Zijn opdracht was 6 miljoen te lenen. Tevoren was een poging mislukt om tegen 25 miljoen Hollands de Franse rechten op Vlissingen en de reductie van de troepen tot 10.000 man te verkopen. De missie-Marmont mislukte volkomen. De calculerende natie vond alle beloften en poespas weinig credietwaardig. Deze mislukking stak Napoleon als een angel in het vlees. Hij kwam er later tegenover Schimmelpenninck op terug, toen deze hem met een van zijn grote militaire overwinningen geluk kwam wensen.

4 april 1800 meldt Schimmelpenninck, dat de situatie in financieel opzicht in Frankrijk zo slecht is geworden, dat men zich begint af te vragen of alles nog wel houdbaar is. Napoleon kwam echter deze crisis te boven. Intussen geraakte echter de Bataafse Republiek financieel steeds verder achterop. Eind 1803 was de staatsschuld gestegen tot 1126 miljoen gulden. De begroting voor 1804 kende 71 miljoen aan uitgaven, waarvan minder dan de helft door inkomsten werd gedekt. Sedert 1795 was belangrijk meer dan de helft van die 1126 miljoen aan de staatsschuld toegevoegd.

In die tijd was voor geld veel te koop. Tot in de hoogste rangen bleek men voor financiële presentjes niet ongevoelig. Een markant geval was de omkoping van Talleyrand en Sémonville in begin 1804 door d'Yvoy als gemachtigde van de prins van Oranje. Voor 5 miljoen zou Frankrijk alle pretentiën van de Oranjes afkopen en vanaf 23 mei 1802 rente betalen. Toen Napoleon er op het allerlaatste moment achter kwam, gelastte hij het Vertegenwoordigend Lichaam van de Bataafse Republiek de ratificatie te weigeren, hetgeen geschiedde. Colenbrander, die dit meedeelt, vervolgt dan "Kort na het machtwoord gesproken te hebben, waarmede hij de afdoening der tusschen Oranje en de Republiek uitstaande rekening verhinderde, verscheen de Keizer te Mainz en de naburige Deutsche vorsten daagden allen op ter huldiging van hun nieuwbakken broeder en ter aanbeveling hunner particuliere belangen". Het is wel zeer waarschijnlijk, dat de vorst von Hohenzollern-Sigmaringen daar ook bij is geweest en o.a. gepleit heeft voor zijn Bergh's bezit. De vroegere vijandschap jegens Frankrijk zou bij de Hohenzollern's omslaan in een door huwelijk van de enige zoon geknoopte familieverwantschap. Wij zullen nog zien hoe de vorst zich daarop beroept.

Toch moet reeds lang vóór 1804 overleg tussen het Franse gouvernement en Von Hohenzollern-Sigmaringen plaats hebben gehad, want in 1802 reeds blijkt de Franse regering de claim van Von Hohenzollern op de Boxmeerde goederen te steunen. De Franse ambassadeur schrijft er over aan de president van het Staatsbewind "La vente faite par la France portait la Seigneurie de Boxmeer, et non la domaine utile. La France n'ayant pu ni entendu vendre, ce qu'elle ne prétendoit point posséder". Thesaurier-generaal en raden van Financiën verklaarden 19 juli 1802 het hiermede geenszins eens te zijn en meer in het

bijzonder bezwaar te hebben tegen de splitsing tussen de rechten als eigenaar en als soeverein. Zij achtten die in combinatie onplitsbaar. Tegenover de Fransen stonden zij daarin wel sterk, want die hadden niets anders gedaan dan met het toeëigenen van de overheidsrechten ook de eigenaarsrechten te gebruiken. De wind was echter gedraaid en thans wenste Frankrijk Hohenzollern te steunen - het betoog deed er dan zoveel niet meer toe. Als Von Hohenzollern bij Napoleon is geweest, komt de Sémonville nog eens nadrukkelijk zijn rechten ondersteunen. Thesaurier en raden gaan dan door de knieën. Zij schrijven 27 juli 1804 - Napoleon heeft zich dan reeds zelf keizer gemaakt, bekrachtigd door een volksstemming op 18 mei 1804; de kroning zou op 2 december volgen - aan het Staatsbewind ".... en wanneer wij hier bijvoegen het veel vermogend appui en de belangrijke intercessie van den Keizer der Franschen, welk deels uit de overgelegde stukken blijkt, en waaromtrent het Ulieden heeft behaagd nadere mondelinge ouvertures aan onze gecommitteerden te geven, verdient het een en ander eene bijzondere consideratie". Zij adviseren dan maar tot het geven van een afkoopsom over te gaan.

Bij de onderhandelingen bleek, dat er over veel meer dan de kwestie Boxmeer gesproken moest worden. Vooreerst bleek, dat er een verschil was tussen hetgeen de rentmeesters zeiden aan de commissie van Breda tijdens de sequestratie betaald en hetgeen de ontvanger van die commissie zeide geïncasseerd te hebben. Een andere post was die van f. 17.700,- voor herstel van een dijk te Millingen, die in 1799 was doorgebroken. Provisioneel was toen betaald uit de gelden van de vorst von Hohenzollern-Sigmaringen, bij de commissie van Breda in bewaring. Deze vorst was toch te Millingen de grootste landbezitter en ook vroeger had het huis Bergh, zo zeide men, die kosten van dijkbreuk betaald. Maar de gemachtigden van

Bergh verzetten zich tegen deze belasting van de vorstelijke uitgaven. Het herstel zou naar hun gevoelen uit de verpondingsgelden van Millingen betaald moeten worden of anders door het kwartier van Nijmegen gedragen dienen te worden 14). En dan was er het aandeel, dat de vorst in de administratiekosten van de commissie van Breda zou moeten betalen. In het akkoord van oktober 1801 was opgenomen, dat de vorst een vijfde van alle kosten van die commissie zou dragen. Men had daarvoor f. 17.517,- geëist. Van de zijde van Bergh werd eerst nadere specificatie verlangd of - ter voorkoming van discussie hierover - de afronding van het bedrag op f. 10.000,-, zijnde 20 % van de ontvangsten (nog een dure administratie) voorgesteld. De commissie van Breda had verder opgegeven van de rentmeester C.H. van Nispen f. 17.000,- te hebben ontvangen - dat moest f. 14.000,- zijn. Daartegenover was hetgeen rentmeester Bawstetter betaalde f. 3.000,- te laag genoteerd en de ontvangsten van rentmeester J.B. Hengst (voor Boxmeer e.o.) f. 1.800,-. De bedragen zouden respectievelijk moeten zijn: Van Nispen f. 14.000,-; Bawstetter f. 17.000,-; J.B. Hengst f. 17.962,17.

Een andere vordering, die Bergh nog op de Bataafse Republiek had, was van oude datum. Op 9 december 1794 was door de Raad en Rentmeester-Generaal van Bergh met Mr. Hermannus Tollius, als commissaris civil namens de Raad van Staten bij de geallieerde armeeën, gecontracteerd voor levering van brandhout aan de legers staande aan de Nederrijn. Men pretendeerde voor meer dan f. 25.000,- geleverd te hebben, maar van Bataafse zijde betwistte men deze vordering. Hij zou hoogstens f. 10.000,- hoog kunnen zijn en verder zal men wel geaarzeld hebben te betalen voor de geallieerde armeeën, die het Bataafse gouvernement geen warme herinnering zal hebben nagedragen; zonder enige kans ook van hen nog enig aandeel daarin terug te

krijgen 15). In geld uitgedrukt stond de situatie er aldus voor:

Von Hohenzollern had te vorderen:

- de betalingen door de rentmeesters	
Riemsdijk	f. 4.000,--
Van Nispen	" 17.000,-- (juister 14000)
Hengst	" 17.962,17
Bawstetter	" 17.000,--
	f. 52.962,17
- de kosten van het dijkherstel te Millingen (betwist)	" 17.700,--
- de houtleveranties uit 1794 en 1795 (betwist)	" 25.456,10
- als creditpost tegenover de debetpost ex verdrag van 2 oktober 1801 (zie hieronder) van hetgeen werd betaald op de totale afkoopsom in vier termijnen door bemiddeling van Fannius Scholten	" 225.000,--
- een bedrag aan revenuen van vóór de sequestratie, gevloeid in de kas van de commissie van Breda, aanvankelijk begroot op	" 34.381,30
	rond f. 355.500,--.

Daartegenover had de Bataafse Republiek te vorderen:

- het bedrag van de afkoopsom van 2 oktober 1801	f. 325.000,--
- een half jaar rente	" 12.000,--
- de kosten van administratie, aanvankelijk op een vijfde maar later op een zevende van het geheel gesteld	" 16.000,--
- het bij getrokken wissel reeds betaalde via Fannius Scholten 16) (eigenlijk f. 5.500,-, maar) opgevoerd voor	" 5.000,--
	f. 358.000,--.

Vorderingen en tegenvorderingen bleken dus bijna in evenwicht te zijn. Opvallend is, dat van de afkoopsom maar f. 225.000,- was betaald. De vorst had toch door een bijzondere transactie f. 325.000,- in handen weten te krijgen. Waarschijnlijk heeft men de tegenvordering ex Boxmeer voelen aankomen en daarom de totale betaling wat vertraagd. Achteraf gezien, zou men zeggen: had de vorst maar helemaal gewacht totdat de vordering uit Boxmeer en

de verschuldigde afkoopsom voor de overige goederen verrekend hadden kunnen worden, maar misschien is het zo toch beter gelopen, want juist door de splitsing van de twee verschillende kwesties werd de tweede na regeling van de eerste beter oplosbaar. Voortdurende van de sequestratie zou ook verlies, o.a. aan hoge administratiekosten hebben betekend. Maar toch..... de prijs die de vorst had te betalen voor deze splitsing was niet laag. Hij moest een vruchtbaar deel van zijn bezit prijs geven. Ik zal u dat nog uiteen zetten.

Op 20 oktober 1804 kwamen partijen tot een akkoord. U vindt de tekst onder de bijlagen (bijlage XVI). De vorst von Hohenzollern-Sigmaringen deed daarbij afstand van al zijn rechten op Boxmeer; onder zekere voorwaarden stond hij ook af de weilanden van rond 100 morgen aan de overzijde van de Maas nabij Boxmeer gelegen en door de Fransen in beslag genomen. Hij verkocht verder de Millingse weerd van ruim 260 morgen, deed afstand van zijn vorderingen van f. 38.800,- wegens revenuën van vóór de sequestratie in de kas van de commissie van Breda gevloeid, f. 17.700,- wegens betaald dijkherstel te Millingen en circa f. 25.000,- voor geleverd brandhout aan de geallieerde armeeën in 1794-1795. Daartegenover schold de Bataafse Republiek de vorst kwijt, alles wat hij nog schuldig was uit het contract van 2 oktober 1801 (f. 133.000,-), waarbij men de welwillendheid betoonde de administratiekosten op een zevende in plaats van op een vijfde te stellen en de betaalde wissel in plaats van op f. 5.500,- op f. 5.000,- te boeken. Neemt men aan, dat vorderingen en tegenvorderingen tegen elkaar gewogen zijn, dan werd voor de afstand van de rechten op Boxmeer, de 100 morgen aan de overzijde van de Maas en de Millingse weerd van ruim 260 morgen f. 450.000,- betaald, welk bedrag de Bataafse Republiek de vorst in artikel 7 van het akkoord in het vooruitzicht

stelde.

J.H. Hingman, de geschiedschrijver over de commissie van Breda (zie literatuurlijst), is van mening, dat men de vorst maar wat toestopte. Hem trof het betoog, dat men de aanspraken op Boxmeer ontkende en toch f. 450.000,- toezegde. Ik meen, dat hij over het hoofd heeft gezien, dat de vorst van veel meer afstand deed dan van Boxmeer alleen. Zeker hij kreeg ook kwijting van zijn achterstallige betaling ex verdrag van oktober 1802. Toch zal stellig ook meegewerkt hebben, dat men Von Hohenzollern terwille wilde zijn. Opvallend is althans wat thesaurier-generaal en raden van Financiën op 27 juli 1804 aan het Staatsbewind schreven: "Wij erkennen echter, dat zoo men de zaak van de zijde der billijkheid en enkel van den kant van den Vorst van Hohenzollern beschouwt, welk huis zeedert eeuwen in de republiek gepossessionneerd en alle de lasten heeft gedragen en die voor zijne domeinen in dezelve en dus ook voor Boxmeer te Regensburg niet is geïndemneert, de zaak zeer zeker een ander aanzien bekomt en het uit dat oogpunt wel in aanmerking kon komen om hem in deze rampen te ontmoeten te komen en dezelve als het ware gemeenschappelijk te helpen dragen". De schadevergoeding te Regensburg toegekend, slaat op de regeling welke op aandrang van Napoleon tot stand kwam ter schadeloosstelling van de Duitse vorsten voor de door hen geleden verliezen. Staatsraad Evers deelt ergens mede, dat de vorst von Hohenzollern op 27 april 1803 van die rijksdeputatie ook een vergoeding kreeg voor zijn gronden in de Bataafse Republiek, maar dat kan niet juist zijn. Hij verwijst naar een werk van Adam Christian Gaspori, dat ik niet terug heb kunnen vinden.

De vorst von Hohenzollern ratificeerde op 7 november 1804 (zie het slot van bijlage XVI) 17). De Bataafse Republiek ratificeerde zonder het Wetgevend Lichaam er ditmaal in te kennen. Was daarom die zeer korte termijn van ratificatie vóór 1 november erin opgenomen? Wilde men zichzelf in een dwangpositie brengen? Durfde men niet goed met dit akkoord voor de dag te komen? Financiën werd er in ieder geval door gedwongen het geld uit de secrete kas te betalen. Eerst op 11 november 1807 werd het Wetgevend Lichaam het akkoord voorgelegd. Men deelde mede ontdekt te hebben, dat ten onrechte het Wetgevend Lichaam er nog niet van had kennis genomen. Intussen hadden wij de periode van raadspensionaris R.J. Schimmelpenninck al weer achter de rug en was het koning Lodewijk Napoleon die dit biggetje waste.

De nakoming van dit akkoord schijnt nog wel te wensen over te hebben gelaten. In de catalogus 57 van Geerts Boekhuis te Arnhem uit 1952 "Handschriften en Archivalia" komt onder nr. 79 namelijk deze aankondiging voor "Lettre d'Ant.Prince de Hohenzollern à S.M. Louis Napoléon roi de Hollande, lui demandant que les engagements pris dans le traité de 20 Oct. 1804 soient remplis. Signée et datée 12 Avril 1807. Sous enveloppe cachetée". Ook de betalingen schijnen niet volgens de afgesproken termijnen te zijn verricht. Rond 1810 pretendeerde de vorst nog f. 400.000,-. De termijnen van 1804 en 1805 werden betaald. Op de termijn van 1806 werd een korting toegepast krachtens art. 8 van het akkoord van 20 oktober 1804, omdat de 100 morgen aan de overzijde van de Maas bij Boxmeer niet geleverd waren. Toen de vorst reclameerde bij de minister van Financiën van het Koninkrijk Holland wees deze de claims af, waarna Von Hohenzollern zich tot Lodewijk Napoleon wendde. Het vervolg hierop zult u aan het eind van dit artikel vinden.

Een andere klacht over de uitvoering van het akkoord had de vorst met betrekking tot Millingen. 20 oktober 1804 werd alleen de Millingse ward overgedragen, maar het lid van de commissie van Breda Frederik Raymond Robbert van de Wall nam ook nog andere bezittingen van de vorst, daar binnendijs gelegen, en bovendien de veren van Arnhem op Nijmegen en dat onder Pannerden, hoewel dit laatste reeds aan de ontvanger-generaal De Bruyn was verkocht, voor de Bataafse Republiek in bezit. Tenslotte ging hij de niet verkochte tienden, drukkende op de Millingse ward, openbaar verkopen. Er is nog heel wat over deze kwestie te doen geweest. Er kwam bij, dat in Millingen de vorst het niet bepaald gemakkelijk had. De bevolking wilde, nadat het gebied lang pandschap voor Kleef was geweest en uiteindelijk in handen van de vorst von Hohenzollern-Sigmaringen was gekomen, zo langzamerhand wel weer eens terugkeren naar Nederland en meende het hare te moeten bijdragen om dat in deze revolutionaire overgangstijd te doen geschieden. In de archieven is over deze activiteit, waarbij een zekere Arnts de leiding had, nog heel wat te vinden.

III. BREDA EN BERGH

Het beheer van de Berghse goederen ten tijde van de Bataafse Republiek

Na in Parijs en Den Haag vertoefd te hebben in verband met de soevereiniteits- en eigendomsrechten van de vorst von Hohenzollern-Sigmaringen en daarbij verkeerdt te hebben in de sferen van de hoogste diplomatie, wordt het tijd af te dalen naar het leven van alledag en in het Gelderse eens te bezien, hoe de gronden van Bergh daar werden beheerd en welke moeilijkheden ter plaatse ondervonden werden. Uit de rest van het verhaal zal het de lezer wel duidelijk worden, waarom ik daarbij meer in het bijzonder het oog op het rentmeesterambt Pannerden gericht houd.

In het voorjaar 1795 werd - zo wij zagen - ons land benoorden de rivieren bevrijdt of veroverd. Het heeft nog wel enige tijd geduurd alvorens dit ook de onaangename gevolgen opleverde, die men in het zuiden ondervond ten tijde van het beheer van de beruchte Daverdoing. Waarschijnlijk heeft deze de eerste jaren de handen daar te zeer vol gehad om ook nog acht te kunnen slaan op het tegen de grens gedrukte bezit van Bergh. Maar in augustus 1798 werd hij er op attent gemaakt naar aanleiding van bezit van de vorst in Brabant. Door middel van de chargé d'affaires van de Franse Republiek, Champigny-Aubin, strekt Daverdoing dan zijn verlangens naar het Berghse bezit uit. De gezant schreef: "Par ordre du Gouvernement francais, le séquestre a été mis sur les biens du Prince de Hohenzollern-Simmaringen, souverain du Comté de Boxmer....Ce séquestre n'excite aucune réclamation....Le citⁿ. Daverdoing en conséquence de ces faits et ayant découvert diverses propriétés appartenant au Souverain de Boxmer, du côté de Zutphen, dans le comté de s'Heremberg et dans la Baronie de Wisch, demande l'appui du Gouvernement Batave

pour pouvoir y établir le séquestre, qui doit être mis sur tous les biens, qui dans la République Batave appartiennent aux Etats avec lesquels la République française est en guerre. Il desine à cet effet, que la Direction de la ci-devant Province de Gueldres recoive l'ordre de lui adjoindre deux commissaires pour aller conjointement avec lui, réclamer du Receveur du Prince de Hohenzollern ou de tout autre Agent les papiers, titres et caisses".

De boot was aan toen Gogel, de Agent van Financiën, dit las. Die vervloekte Daverdoing waarover men klacht op klacht kreeg, zou weer eens een nieuw plundergebied in handen worden gespeeld? Het lijkt wel of hij dagelijks zijn eisen uitbreidt. Het zij eens nadrukkelijk geconstateerd "dat tot nog toe - aldus Gogel op 27 augustus 1798 in een brief aan Van der Goes, de Agent van de Buitenlandse Betrekkingen - mij nergens is gebleeken de onmiddellijke reclamatiën van het Franse gouvernement omtrent de bezittingen van den vorst van Hohenzollern-Sigmaringen, hetzij bij eenig tractaat als anderzints toegestaan. Dat in zo verre als den vorst van Hohenzollern-Simmaringen eigenaar is van goederen, van welke hij aan deze Republicq de gewoone lasten voldoet, hij behoort geconsidereerd te worden als ingezeten en dus een billijke aanspraak heeft op de bescherming, voor welke hij zijne lasten betaalt". Hij sputtert nog door: Nederland is een vrije natie. Frankrijk kan soortgelijke claims toch ook niet in Zweden of Denemarken plaatsen. Het is aan Frankrijk om eerst maar eens zijn recht aan te tonen.

De Bataafse Republiek durfde echter zozeer de tanden niet te laten zien. Men koos een indirecte weg om Daverdoing de voet dwars te zetten. Bij geheime resolutie kwam dat jaar op 15 december nog "de commissie van het Uitvoerend

Bewind tot regeling der geschillen en tot liquidatie der pretentiën door de Franse Republiek op de geestelijke, Paltische en andere goederen binnen dit gemeenebest gemaakt wordende" tot stand. De commissie gaf zichzelf de naam van "Commissie van Superintendentie en sequestratie wegens het Bataafsche gouvernement, residerende te Breda". Na het verdrag met de Franse Republiek op 5 januari 1800 gesloten, werd de naam van de commissie "Commissie van administratie over alle de goederen en domeinen door de Fransche aan de Bataafsche republiek bij transactie van den 5en January 1800 afgestaan, residerende te Breda". Wij noemen haar kortheidshalve verder commissie van Breda. In artikel 2 van de instructie aan de commissie stond vermeld, dat ook geregistreerd moesten worden de goederen "van de vorst van Zimmaringen".

De commissie heeft wel bereikt hetgeen de advocaat Gaymans in een briefje aan J.N. Hoevel op 31 januari 1799 schreef: "Ik hoope, met UEG eindelijk eens te mogen ondervinden, dat 't Gouvernement energie genoeg bezit om deese demarches van Daverdoing te kunnen tegengaan". Het is wat sterk te veronderstellen, dat zij voortaan daarvoor de dank van Bergh ondervond en er tussen de commissie en de geheimraad Hoevel in het bijzonder geen moeilijkheden meer zouden zijn geweest. Toch mocht later het Bataafse gouvernement zich met trots erop beroepen, dat het beter gelukt was de goederen van Bergh dan b.v. die van de keurvorst van de Palts rond Bergen op Zoom te beschermen en aan de Franse invloed te onttrekken. De vraag van het recht van de Fransen op de goederen van de buitenlandse vorsten, waarmee Frankrijk in oorlog verkeerde, is eigenlijk nooit grondig bediscussieerd of gedefinieerd. Er zijn onderwerpen die men maar beter onbesproken kan laten....als men de zwakste is.

De démarches, waar Gaymans op doelde, zijn waarschijnlijk niet de diplomatieke via Champigny-Aubin geweest. Reeds maakte ik gewag van enig feitelijk optreden van Daverdoing, die door middel van de ambtman van Grave een houtverkoop onder het Loo had gelast. Requesten, door Gaymans opgesteld en waarschijnlijk via Bielfeld ingediend, hadden dit succes, dat het Uitvoerend Bewind op 5 februari 1799 besloot, dat deze bevelen ongedaan gemaakt moesten worden en de commissie van Breda - mocht het te laat zijn - de gelden van de opbrengst maar voor de vorst in bewaring zou nemen.

Met dit welkome bericht wendde de commissie zich op 13 februari 1799 tot de geheimraad Hoevel om hem tevens mede te delen, dat de commissie voortaan het oppertoezicht over de administratie zou uitoefenen en dat de goederen door de Bataafse Republiek in sequestratie waren genomen (bijlage I). "Wij vertrouwen, dat gij zult penetreren de nuttigheid en noodzakelijkheid waar om wij de voors. goederen hoe eer hoe beeter onder onse onmiddellijke oppertoezicht willen brengen." Hoevel schijnt er wel de nuttigheid van gepenetreerd te hebben, want op 4 maart berichtte hij de commissie zich te zullen houden aan hetgeen uit de nieuwe situatie voortvloeide. Waarop de commissie weer schreef (12 maart) het lid van de commissie P. van Reede 18) naar Gelderland te zullen sturen om ter plaatse instructies te geven, hetzij aan Gaymans hetzij aan Hoevel zelf. Het was Gaymans die ze ontving van het andere lid van de commissie Van der Borch en wel op 31 mei 1799. Van Reede kreeg 17 maart 1800 opnieuw opdracht naar Hoevel te gaan. Hij schreef deze: de 31e juli op de Byvank te zullen komen, waar hij dan ook de rentmeesters met de nodige papieren hoopte te treffen. Op 9 september 1800 nam Van Reede als lid van de commissie zijn ontslag. De secretaris van de commissie

N.C. Schumachers trad in zijn plaats. Van der Borch heeft voornamelijk namens de commissie de Berghse goederen in de gaten gehouden. Hij was het ook die in de vergaderingen van de commissie de stukken van Bergh om bericht en raad kreeg toegeschoven en die praeadviezen aan de commissie uitbracht. Langzaam maar zeker heeft de gedelegeerde van de vorst, Fannius Scholten, hem de ogen voor de belangen van Bergh geopend en is het mede aan hem te danken, dat uiteindelijk de vorst niet onwelwillend behandeld is.

Op 25 juni 1799 zond Hoevel aan de commissie een opgave, waarom hem bij herhaling was gevraagd, over de opbrengsten van de goederen van Bergh. In het archief van de commissie van Breda heb ik alleen de opgave teruggevonden die 29 september 1800 aan de Agent van Financiën werd gezonden: Memorie van de revenuen over 1795 getrokken uit de Generale Tabel:

s'Heerenberg	f.	18.001	1	stuiver	15	duiten
Wisch	"	4.676	7	"	4	"
Genderingen	"	13.327	5	"	11	"
Pannerden						
revenuen	f.	32.029.3.4.				
af uitgaven	"	6.971.2.6.				
af renten	"	1.190				
	"	23.868	0	"	14	"
Boxmeer en St. Anthonis	"	10.646	17	"	8	"
Ochten	"	859	0	"	4	"
Haps en Beugen, Sambeek en Rijkevoort	"	2.161	16	"	12	"
	f.	72.938.				

Als bemerking is aan het stuk de opmerking toegevoegd, dat de gegevens uit allerlei meer of minder duidelijke stukken moesten worden opgedolven. Er ontbreekt ook wel het een en ander aan de papieren, omdat de rentmeester Van der Veecken sedert 1792 geen rekening en verantwoording meer heeft gedaan. De twee voornaamste rentambten zijn in handen van een oud man "niet vatbaar voor dit werk" en die, omdat hij zijn ambt gekocht heeft, ook niet gelijk de andere

rentmeesters behandeld kan worden. "De overige zijn meestal minder sneedige menschen die men moeite heeft iets aan het verstand te brengen en vooral niet schielijk."

De veranderingen brachten derhalve aan het licht, dat de bezetting van de rentmeestersplaatsen van het huis Bergh eigenlijk niet door de beugel kon. De moeilijkheden, die toch hadden moeten komen, werden nu ineens open gelegd. De meest markante kwestie was die van de rentmeester van Pannerden en Millingen, Johannes Baptist van der Veecken 19), die - vanaf 1775 rentmeester voor Bergh en stadhouder over de heerlijkheid Pannerden - in 1799 als man van vijftig jaar volledig uitgeleefd moet zijn geweest. Het zou te ver voeren in alle bijzonderheden de moeilijkheden te beschrijven, die hij de commissie van Breda en Hoevel bezorgde. Sedert 1792 in verzuim in het overleggen van de vereiste bescheiden, begon de commissie van Breda met steeds meer nadruk van hem betaling van het batig saldo uit zijn rentambt te eisen. Of Van der Veecken nu niet wilde of kon betalen is me niet duidelijk geworden. Hij trachtte om de zaak heen te draaien. Tenslotte zond hij zijn zoon P.H.J. van der Veecken naar Breda, waar hij in de commissievergadering van 10 oktober 1799 werd ontvangen. Hoevel meende, dat hij op reis was gegaan met het verschuldigde geld, maar ter vergadering bleek, dat hij alleen uitstel van betaling kwam bepleiten. De commissie evenwel handhaafde de betalingseis. Hoevel liet er geen gras over groeien en benoemde nog de 19e oktober 1799 Carel Herman van Nispen tot provisioneel rentmeester. Hij schrijft erover aan de commissie "als bij deeze commissie in die qualiteit zijnde hersteld en gecontinueerd". Hij noemt Van Nispen "getrouw, vermogend en daartoe allergeschikst" in een brief van 14 december 1799, nadat op 18 november de commissie hem nog eens nadrukkelijk had gemachtigd Van der Veecken bij omissie te suspenderen.

Van der Veecken vertrekt naar Cleefslant, maar niet om zonder meer de strijd op te geven. 8 februari 1800 laat hij in Pannerden en omgeving aanplakken, dat betalingen zoals oudsher aan hem dienen te geschieden en dat "betalingen aan den pretensen en zignoemende provisionelen Rentmeester C.Fr. van Nispen zullen voor geen betaling gelden". Typisch dat Van der Veecken hier voor Carel Herman van Nispen de voorletters kiest van zijn op de Gelderse ward vermoorde vader Christiaan Frans, wiens opvolger als rentmeester Van der Veecken was. De commissie van Breda liet dat natuurlijk niet zo liggen en liet alle pachters een stuk tekenen, waarin zij zich bereid verklaarden aan de provisionele rentmeester het verschuldigde te voldoen. Van der Veecken kreeg een brief, dat hij zich voortaan buiten de kwesties van het rentambt diende te houden.

Tot de heerlijkheid Pannerden, Millingen, de Byland en de verdere districten - gelijk het rentambt van Van der Veecken werd omschreven - behoorden: Pannerden, Hoglanden, Lobbeede (Lobberden), Speeldorp, Rijsweerd, Millingen en in het ambt Over-Betuwe bezittingen onder Herwen en Aerdt, Osseweerd, Elst en Driel, Heeteren, Randwijk, Andelst, Zetten, Herveld en Lippensweerd.

De opdracht, aan C.H. van Nispen gegeven, bevatte de volgende taakaanduiding. Hij zou op de eerste plaats dienen na te gaan of renten, verpondingen en lasten in voornoemde gebieden voor zover eigendom van de vorst, waren betaald, of de arbeiders, die aan het herstel van de dijken werkten, hun loon hadden gekregen en of de tins, verschuldigd aan het kapittel van Emmerik, werd voldaan. In de tweede plaats zou hij er voor moeten zorgen, dat in de korste keren f. 3000,- werd gestort in de kas van de commissie van Breda. In de laatste plaats zou hij alle zaken van het rentambt met alle denkbare attentie dienen

te behandelen.

Intussen begon de commissie van Breda de teugels van de rentmeesters wat straffer aan te halen. Wel werd op 1 oktober 1799 nog besloten, dat men gezien de tijdsomstandigheden zou afzien van het voornemen die rentmeesters naar Breda te laten reizen om de eed af te leggen, maar op 15 oktober 1800 werd besloten van die rentmeesters een borgtocht te vragen met een verklaring van schepenen ter plaatse, om de gegoedheid van die rentmeesters te certificeren. 10 maart 1801 werd opnieuw besloten de rentmeesters voor de eedsaflegging naar Breda te laten reizen, alleen Hoevel werd daarvan wegens zijn zwakke gezondheid gedispenseerd. Zij moesten onder ede verklaren aan de commissie van Breda "gehouw en getrouw te sullen weesen, desselfs beveelen stiptelijk na te koomen en alles te doen en te verrigten zoo als door deselve zal bevoelen worden, en zulks op mijn burgertrouw in eedes plaatse actum". Op 7 juli 1801 vaardigde de commissie een instructie voor de rentmeesters uit van niet minder dan 76 artikelen en nog vier bladzijden met formulieren! De op 8 mei d.a.v. benoemde inspecteur-generaal W.E. van Domseler, een soort superrentmeester, zal wel een groot aandeel gehad hebben in dit produkt van Nederlands perfectionisme.

Tenslotte ging zich de commissie zelfs met allerlei bijzonderheden bemoeien. Kras vond ik hetgeen in een circulaire aan de rentmeesters werd medegedeeld, dat alle deuren olijfgroen geschilderd zouden moeten worden. De goten en ramen zouden "met Benthemergeel bestreken moeten worden, geprepareerd met een gedeelte lootwit, als de couleur, welke wel het meeste jegens de zon, weer en wind bestand is". En toen Hoevel de brug en de goot van het kasteel Bergh wilde laten maken, werd hem gelast eerst

een bestek met begroting op te sturen 20).

Het is wel begrijpelijk, dat Hoevel, die gewoon was geweest zelf alles te regelen, deze dwarskijkerij danig de keel uit ging hangen. Het zal er stellig toe hebben bijgedragen om het eerste akkoord met de Bataafse Republiek te forceren. Maar voor het zo ver was, begon Hoevel de aanwezigheid van de commissie al wat te negeren. Dit liep zo hoog, dat de commissie niet alleen hem een boze brief schreef, maar zich ook tot Gogel wendde. Deze gelastte toen Hoevel alsnog alle medewerking te verlenen onder bedreiging anders andere maatregelen te moeten treffen. De commissie gelastte hem toen op 20 augustus 1801 nog een bedrag van f. 30.000,- in haar kas te storten. Kort daarna is echter de taak van de commissie voorbij, als het akkoord wederzijds is geratificeerd en de ratificaties zijn uitgewisseld. In het nieuwe jaar blijkt op 13 juli 1802 nog een teken van leven van de commissie ten opzichte van Bergh, maar daarna heeft Hoevel van die zijde geen moeilijkheden meer gehad.

IV. DE BYVANK-PANNERDEN-ZEVENAAR

De verkoop van Pannerden

Wij zagen hiervoor, dat de vorst von Hohenzollern-Sigmaringen zich op 2 oktober 1801 verbond om tot opheffing van de sequestratie, drukkende op zijn goederen in de Bataafse Republiek, f. 600.000,- in Bataafse rescriptiën te betalen, zijnde zijn aandeel in de afkoopsom van zes miljoen francs, welke de Republiek aan de Franse had moeten betalen. Wij zagen ook, dat in februari 1802 met goedvinden van het Wetgevend Lichaam door het Staatsbewind werd megedeeld, dat volstaan zou mogen worden met betaling van f. 325.000,- in contant geld.

Hoe aan dit geld te komen? Door de revolutie en de oorlog was het huis Hohenzollern-Sigmaringen niet in staat uit andere fondsen dit bedrag op te brengen. Er moet een poging zijn gedaan om in Amsterdam geld op te nemen, maar waarschijnlijk ten gevolge van de algemene schaarste aan geld werden te hoge voorwaarden bedongen. Ook heeft men gedacht aan verkoop van gronden rond Boxmeer 21). Het besluit viel toen de heerlijkheid (niet het veel grotere rentambt) Pannerden te verkopen: "... syne Hoogvorstelijke Doorluchtigheyd met de belangen van syn Doorluchtig Huis nae soo veele en sware oorlogsrampen meest overeenkomstig heeft geoordeelt, eene syner voormalige Heerlijkheden, te weten die van Pannerden, daerom op te offeren, soo heeft hoogstdesselfs geheyme en Regeerings Raed den Heer Baron van Meyersburg, van den eene kant sig met de Heer Mr. J.N. Hoevel, geheimraet van welgedagte syne vorstelijke Doorluchtigheyd en den Heer C.H. van Nispen, provisionneel Rentmeester van Pannerden, en Millingen, van de andere kant daeromtrent gearrangeert en verbonden

in deeser voegen". Hoevel en Van Nispen zouden in mede eigendom voor f. 230.000,- Pannerden met inbegrip van de gronden onder Herwen en Aerdt (het rentambt Pannerden derhalve zonder de heerlijkheden Millingen en de Byland) overnemen en tevens een crediet verschaffen van maximaal f. 125.000,-; de grootte afhankelijk van de uiteindelijke som door de vorst aan de Bataafse Republiek te betalen. Het stuk werd op 21 november 1801 door J.Th. Mayersbourg op de Byvank en 28 november door Anton vorst von Hohenzollern op slot Sigmaringen getekend (bijlage VI). De vorst deed er een volmacht bij voor Hoevel en Van Nispen om namens hem delen van de heerlijkheid hetzij openbaar hetzij uit de hand te verkopen (bijlage VIII). In het eerstgenoemde contract was immers opgenomen, dat zij (Hoevel en Van Nispen) de gronden in de heerlijkheid Pannerden aan zich mochten houden, maar ook ten bate van zichzelf op naam van de vorst zouden mogen doorverkopen.

Reeds op 25 november 1801 was een contract tot stand gekomen tussen Van Nispen qualitate qua en H. en N. Aalbers, A. Terwindt, L. Pauwen en H. Verwaayen, waarbij voor f. 200.000,- verkocht werden de Pannerdense Ward (384 morgen) en de gronden over de Linie (het Pannerdense kanaal), de zogenaamde Honderd Morgen (bijlage VII).

Deze basisovereenkomst werd in twee nadere overeenkomsten beide van 3/16 februari 1802 uitgewerkt (bijlagen IX en X). De ontvanger-generaal M. de Bruyn is dan bij de vijf voornoemde kopers gevoegd en treedt als eerste op. In de eerste overeenkomst werd de verkoop van de Pannerdense Ward vastgelegd. Koopsom f. 150.000,- met de toezegging nog een crediet van f. 20.000,- "zijnde deeze gelden meede bestemd ter opheffing van 't sequester door de Bataafsche Republique op de Vorstelijke goederen gelegd". 27 december 1802 werden de gronden getransporteerd voor erfpachters van Over-Betuwe op de Byvanck onder Beek 22). De andere

akte diende tot vastlegging van de verkoop van de "Honderd Morgen" aan dezelfde kopers voor f. 50.000,-.

De eigenlijke heerlijkheid Pannerden was na de verkoop van deze belangrijke buitengebieden nog over gebleven. Volgens het contract van 21/28 november 1801 mochten Hoevel en Van Nispen die gronden voor zich behouden, mits voldoende aan de totale koopsom van f. 230.000,- en verlening van een crediet van max. f. 125.000,-. Voor dit doel machtigde de vorst Von Hohenzollern-Sigmaringen Mr. A.F. Baustetter, de rentmeester van Bergh voor Wisch, Genderingen en Etten, in oktober 1802 (bijlage XI). In de akte wordt vermeld, dat Hoevel en Van Nispen aan hun contractuele verplichtingen "volleedig ja overbarig hebben voldaan" (in plaats van f. 325.000,- fourneerden zij f. 336.848,-) en het "dus ook billijk en reedelijk is, dat het selve insgelijks van onse kant werde geadimpleert". Eerst op 16 mei 1803 werd voor erfpachters van het ambt Over-Betuwe het transport van die resterende goederen geregeld (bijlage XIV). Het eigenlijke koopcontract was reeds op 3 april 1803 getekend. Het "restant" bedroeg nog 460 morgen, waarvoor de kopers f. 129.000,- op tafel hadden te leggen.

13 oktober 1803 rekenen Hoevel en Van Nispen onderling af. Uit het overzicht, dat Van Nispen bij die gelegenheid samenstelde (bijlage XV), leren wij, dat de kopers van Pannerden op 6 augustus 1802 het laatste bedrag betaalden van een totaal van f. 325.000,- bestemd voor de vorst. F. 293.408 - 9 - 4 werden aan Fannius Scholten betaald. Deze heeft daarvan f. 225.000,- in mindering van de afkoopsom aan de Bataafse Republiek gegeven. Daarenboven namen Hoevel en Van Nispen nog voor bijna f. 12.000,- de kosten op zich o.a. van het hiervoren genoemde cadeau voor Fannius Scholten. Bij de inkomsten zien wij geboekt

de f. 200.000,- van de ontvanger-generaal De Bruyn c.s. voor de Pannerdense Ward en de Honderd Morgen en een bedrag van f. 300,- van dezelfde personen om zich te bevrijden van de verplichting f. 20.000,- te lenen. Verder was in kleinere partijen nog voor ruim f. 22.000,- verkocht. Volgens deze berekening werden Hoevel en Van Nispen van de overige gronden eigenaren voor f. 114.348 - 12 - 8 (f. 336.848,- minus f. 222.500,-).

Eind 1805 besloot Hoevel zijn aandeel in Pannerden aan de medeëigenaar C.H. van Nispen te verkopen. Het is waarschijnlijk, dat hij daartoe kwam, omdat hij inmiddels de Swanenburg onder Genderingen had gekocht en daar ook was gaan wonen. Een deel van de f. 92.000,- die Van Nispen Hoevel betaalde, werd gebruikt voor afbetaling van de koopsom van de Swanenburg.

In het contract van 18 december 1805 (bijlage XVII) werden de afzonderlijke bezittingen gelegen in de Lobberden, de Pannerdense Binnenpolder en onder Herwen en Aerdt opgesomd. De totale oppervlakte was 457 morgen. Op 31 december 1805 kwam het transport voor erfpachters van Over-Betuwe tot stand.

Het moge zijn, dat Hoevel tot verkoop kwam om gelden voor de Swanenburg vrij te krijgen; om dat op déze wijze te doen heeft Van Nispen hem bewust of onbewust in gedachte gegeven toen hij op 20 september 1805 aan Hoevel schreef: "Den verkoop van den Geldersen weerd, die ik seeker als hij niet te hoog loopt aenkoop, sal mij in de nootzaakelijckheyd zetten een meenigte onser goederen in den binnenpolder te doen springen. Dan in de tegenswoordige schaersheyd van geld wil ik liever verkoopen als tegen schwaere intressen negotieeren. Ik heb reets de opnaeme der goederen gedaen, die ik geloof, dat het eerste aen de beurt syn moeten. Koop ik de Gelderse weerd niet, dan

sou ik gern een plaets van UWgbr. koopen. Mijn knecht Gradus, die tans op de Gelderse weerd woont, kan ik niet weeder verstooten. Hij heeft mij daervoor te trouw gedient en te goed opgepast in de tijd, dat hij tans waersman is. Ik sal also om hem te plaetsen een anderen boer in verlegenheyd moeten setten. Mondelijks sal ik alles met UWgbr. breetvoerig bespreken". Van Nispen woonde toen zelf al lang niet meer op de Gelderse weerd. Tussen 2 oktober 1802 en 2 april 1803 moet hij naar Zevenaar zijn verhuisd.

De getrouwe Gradus zal zijn hofstede wel hebben bekomen. De Gelderse weerd heeft Van Nispen niet gekocht, maar wel kocht hij door bemiddeling van Hoevel voor f. 8.000,- vier boerderijen in de Pannerdense binnenpolder en op de Pannerdense ward gelegen (bijlage XVIII). Het koopcontract kwam 15 december en het transport voor erfpachters 31 december 1805 tot stand. Deze nieuwe koop bedroeg ruim 23 morgen.

Om het artikel niet te lang te maken laat ik weg hetgeen in de familiearchieven Hoevel en Van Nispen is te vinden over het beheer, de verpachting en de opbrengst van de gronden onder Pannerden ten tijde van het gezamenlijk bezit.

Slechts op twee brieven wil ik nog de aandacht vestigen: de eerste, omdat hij voor de oudere geschiedenis van Pannerden interessant is (bijlage XIX). Op 28 mei 1808 schreef de leengriffier J.E. Tulleken aan de ontvanger De Bruyn, dat de Berghse bezittingen onder Pannerden ten Zutphens recht leenroerig aan Gelre waren. Zij werden eertijds gerekend onder de zogenaamde Gulicker goederen die op 22 oktober 1525 aan het Huis van Bergh waren gekomen. Tulleken betoogde, dat inschrijving in het leenregister van alle transporten "met den aankleven van dien" derhalve diende plaats te vinden.

De andere betreft de laatste brief, die tussen Van Nispen en Hoevel over de Pannerdense kwestie is gewisseld. Op 7 maart 1807 schreef Van Nispen laatstgenoemde: "Als de snoek gisteren leevendig en wel overgekoomen is, sal ik er op gelijke weyze Uwgr. nog een porsie in deesen langen vasten overmaaken. Gelieft tot dat Eynde maar een Dag in het begin der Goede week te bepaalen". Hij schrijft, dat overvloed van water hem oneindig scha in de Lobberden doet en er gevaar is, dat de dijk "succombeert". Maar tot troost zal dit water ons wel een goede porsie vis achterlaten. Men heeft hem gedwongen in de Lobberden besaay- en horngeld te betalen, hetgeen vroeger niet verplicht was. "Gern sou ik er eenige hondert guldens aan waagen om de Heer Fiscaal een bril op te setten en dat gedeelte der Lobberden tot het Cleevs grondgebied te trecken, dan de laste in het Cleevs sullen wel noeyt aan die in het hollands egaliseeren." Waar men in boosheid over belastingbetaling in die tijd toch al niet aan denken kon; overigens zij hierbij genoteerd, dat het deel van de Lobberden, waaraan gedacht werd: "de Kiefward", vroeger Kleefs was.

V. SIGMARINGEN-ZEVENAAR

De Berghse goederen ten tijde van de inlijving van ons land bij Frankrijk

Scheen eindelijk na veel moeite de rust ten aanzien van de Berghse bezittingen weergekeerd - plotseling werd alles als een kaartenhuis weer in elkaar gegooid. Op 16 maart 1810 werd ons land bij Frankrijk ingelijfd en opnieuw werden de bezittingen van buitenlandse huizen als vijandelijk vermogen in beslag genomen 23). Het spel dreigde weer van voren af aan te beginnen. Wat er precies in die ruim drie jaren is gebeurd is mij uit de ter beschikkingstaande gegevens maar broksgewijze duidelijk geworden.

Ik moet beginnen met melding te maken van een poging die nog ten tijde van Lodewijk Napoleon werd ondernomen om een derde akkoord met de regering van ons land af te sluiten, ter liquidatie van de toen opnieuw gerezen moeilijkheden. Daar was het punt, dat f. 50.000,- van de vergoeding aan Bergh was afgetrokken, omdat het Von Hohenzollern niet was gelukt de 100 morgen tegenover Boxmeer aan de andere zijde van de Maas te leveren. De Fransen hielden dat bezit vast. Nu Lodewijk Napoleon koning was geworden, zou hij bij zijn grote broer toch wel de afstand van die weilanden moeten kunnen bewerkstelligen. En dan was er hetgeen door Van de Wall in Millingen meer in bezit was genomen dan op 20 oktober 1804 werd overgedragen. Ook was er nog een kwestie te vereffenen over een rente, die uit Boxmeer betaald placht te worden aan het klooster aldaar. De minister van Financiën van het Koninkrijk der Nederlanden had wel nadere overweging van deze claims geweigerd, maar Von Hohenzollern had zich daarna tot Lodewijk Napoleon zelf gewend met het gevolg, dat nieuwe onderhandelingen

werden begonnen. Er is toen een concept voor een nadere overeenkomst opgesteld, waarbij aan de zijde van de Bataafse Republiek Appellius zou optreden en voor Bergh Van der Renne en Fannius Scholten. Er werd in opgenomen, dat de Millingse Ward mét het recht tot heffing van tiend werd afgestaan en dat ook aan ons land zouden komen de Waayakker, Hoendernest, Hozenbendel, de Kattendarm en het veer. De vorst von Hohenzollern zou daarentegen de grote Millingse gemeente behouden. Het Koninkrijk Holland zou f. 9.000,- betalen aan het nonnenklooster te Boxmeer. Het Koninkrijk zou na de ratificatie ook f. 300.000,-, gevestigd in de Nassause domeinen en rentende 5 % aan de graaf van Bergh afstaan. Hohenzollern van zijn kant zou quiteren voor f. 350.000,- en de renten sedert 1 november 1806 verschijnen. Hij zou verklaren geen verdere aanspraken jegens het Koninkrijk meer te hebben. De inlijving heeft de voltooiing van het derde akkoord belet.

In april en mei 1811 is men druk bezig geweest met het maken van concepten voor een notariële akte, waarbij voor notaris Wiegand te Nijmegen door Van der Renne namens de vorst aan Frankrijk zouden worden overgedragen de gronden, die men te Millingen pretendeerde. Blijkbaar heeft men idee gehad langs deze omweg ze uit handen van Napoleon terug te ontvangen, danwel ervoor te worden schadeloos gesteld.

De vorst was in die tijd wel geneigd op de kaart van Napoleon te spelen, omdat hij in nauwe persoonlijke relaties tot de keizer was gekomen. In het archief van het Huis Bergh berust een concept-request, waarin hij de aandacht van Buonaparte vooreerst vestigt op het feit, dat vroeger de Boxmeerse weide wegens de Franse pretentiën niet geleverd kon worden, maar nu beide

landen één waren geworden kon dit, meende hij, niet meer tegen de vorst met recht worden uitgespeeld. Verder merkte hij op, dat nog f. 400.000,- van de schadeloosstelling aan hem betaald dienden te worden. In vier jaar waren noch de afgesproken termijnen noch de renten betaald. Hij vraagt dan met klem nakoming van het akkoord van 20 oktober 1804. Het einde van dit verzoekschrift meen ik te moeten citeren: "D'ailleurs il n'y a aucune prétention, que l'Empire françois pourrait avoir à liquider avec ma Maison, qui par le Mariage de mon fils unique, conclu sous les auspices de S.M.I. et R. avec la Princesse Antoinette Murat, Nièce de S.M. le Roi des Deux Siciles, a l'honneur d'être alliée avec l'auguste Dynastie. Ce qui me fait espérer que V.A.S. voudra bien m'accorder sa protection dans une affaire aussi juste que celle en question". Ook de voormalige Agent van Financiën werd nog eens voor deze zaak geïnteresseerd. Hij sprong Hohenzollern bij met een verklaring t.a.v. Millingen (bijlage XX), terwijl hij waarschijnlijk ook achter het decreet staat, waarvan thans melding gemaakt dient te worden.

Napoleon heeft 9 maart 1812 beslist, dat de schuld van ons land jegens de vorst von Hohenzollern-Sigmaringen zou worden bijgeschreven in het grootboek van de staatsschuld en dat de inmiddels verschuldigde renten zouden worden gestort "au Syndicat de la Hollande" (bijlage XXI).

Op 28 mei 1813 kreeg de vorst van de Préfect des Bouches du Rhijn de Millingse gemeente van 27 morgen terug. Al met al zal het hem in de Napoleontische natijd nog niet zo slecht zijn vergaan, gelijk deze lapidaire gegevens doen vermoeden.

De slotphase na de definitieve nederlaag van Napoleon

Toen het revolutionnaire tijdperk met het congres van Wenen afgesloten leek en men gewend was geraakt weer terug te denken aan "de goede tijden" lang daarvoor, begon ook de vorst von Hohenzollern-Sigmaringen, althans zijn adviseurs, te denken aan al hetgeen inmiddels was gepasseerd. Wat een klappen had het Huis Bergh te incasseren gekregen! De neiging ontstond aldus te redeneren: alles wat in die boze jaren is gebeurd, is van nul en gener waarde. Wat getekend is, is onder dwang tot stand gekomen. Alle contracten uit die tijd zijn slechts vodjes papier. C.H. van Nispen heeft er over ingezeten of zijn aankoop van Pannerden wel erkend zou worden. De brieven van de vertrouwensman van de vorst J.M. Gessler waren uitermate beleefd, maar zeer ontwijkend t.a.v. het hoofdpunt of het huis Von Hohenzollern de koop gestand zou doen (bijlagen XXII en XXIV). Niet helemaal naar zijn zin maar toch op elegante wijze werd tenslotte alles opgelost. De vorst gaf (bijlage XXIII) op 28 juni 1816 zijn getrouwe rentmeester de volgende oorkonde af:

"Comme Nous avons trouvé convenable et utile pour le bien de Notre Maison de vendre à la fin de l'année 1801 Notre terre de Pannerden avec les dépendances telles, qu'elles furent alors, aux amis et féaux J.N. Hövel, Notre conseiller intime, et administrateur-général de Nos Seigneuries dans les Pays-bas, et à Ch. van Nispen, Notre receveur de s'Heerenberg, à l'effet d'obtenir mainlevée du sequestre mis par ordre du gouvernement françois..... Nous avons renoncé et renonçons par là pour Nous et Nos successeurs, à la requête de Ch. van Nispen susmentionné, à présent possesseur unique de la dite terre de Pannerden, en consideration des services qu'il Nous a rendu et qu'il doit Nous rendre encore..de manière qu'il peut jouir tranquillement

de l'exercice de ses droits sans empechement ni entrave de notre part, ni de Nos successeurs. Sigmaringen 28 Juni 1816."

Het wateroppervlak had zich gesloten; de concentrische cirkels waren vervloeid. De rust keerde terug. Aan de familienaam Van Nispen werd "tot Pannerden" toegevoegd.

Byvank, mei 1953

Noten

- 1) Izaak Jan Alexander Gogel werd geboren in Vught 10 december 1765. In 1791 treffen wij hem als koopman aan te Amsterdam, waar hij in 1794 een vurig patriot blijkt te zijn. Hij bereidde mede de omwenteling voor. Na 1795 bekleedt hij diverse regeringsfuncties. Hij was unitariër. Na de staatsgreep van 1798 werd hij op 6 maart Agent van Financiën, hetgeen hij bleef tot de staatsgreep van 1801. In 1805 nam Schimmelpenninck hem weder in zijn regering op. Ook in het Ministerie van Lodewijk Napoleon nam hij zitting, hoewel hij aan het hoofd had gestaan van een missie om Napoleon de instelling van een Koningschap in ons land uit het hoofd te praten. 22 mei 1809 nam hij ontslag. Na Lodewijk Napoleon was hij staatsraad. 30 oktober 1810 werd hij intendant-generaal van Financiën. De bevrijdingsbeweging van 1813 heeft hij niet meege maakt. 1 mei 1814 nam hij ontslag uit Franse staatsdienst, waarna hij directeur was van een blauwselfabriek. Hij bleef staatsraad in buitengewone dienst. Zijn vader was een Duits officier, zijn moeder een zuster van de schout bij nacht Krul. Hij was zeer bekwaam, eerlijk en onkreukbaar. Hij werkte razend vlug. Had een ijzersterk geheugen. Hij had een bijzondere liefde voor de fraaie letteren. Waarschijnlijk is een dichter in hem verloren gegaan. Over hem is geschreven: J.M. Gogel "Memoriën en Correspondentiën betreffende den staat van 's Rijks Geldmiddelen in den Jare 1820". J.A.Sillem "De politieke en staats-huishoudkundige werkzaamheid van I.J.A. Gogel" Amsterdam 1864. Prof. Verberne sprak in 1948 te Nijmegen over "Gogel en de uniteit". Op de Berghse kwestie heeft hij van het begin tot het einde grote invloed gehad. Waarschijnlijk heeft men in Bergh niet gerealiseerd hoe geheel anders het had kunnen lopen zonder Gogel. Hij overleed te Overveen 13 juni 1821.
- 2) Charles Pichegru werd geboren 16 februari 1761. Op zeer jeugdige leeftijd was hij leraar in de wiskunde en reeds in 1793 divisie-generaal. In februari 1794 werd hij opperbevelhebber van het Noorderleger. Later is hij in verband met een samenzwering verbannen naar Cayenne. Ontvluchtte naar Egypte. Sloot zich aan bij de Bourbons. Complotteerde tegen Napoleon. Werd 6 april 1804 dood in zijn cel gevonden.
- 3) Mr. Rutger Jan Schimmelpenninck werd geboren te Deventer 31 oktober 1761. Hij was aanvankelijk advocaat te Amsterdam. Op 1 maart 1795 werd hij lid van de Nationale Vergadering. Hij keerde zich tegen federalisten en jacobijnen. Oktober 1798 werd hij ambassadeur te Parijs en in december 1802 te Londen. Hij was raadpensionaris in 1805/6 in welke tijd hij

op Huis ten Bosch woonde. Hij werd lid van de Eerste Kamer. Hij was comte de l'Empire. Hij was heer van Nijenhuis, Peckedam en Gellicum. Hij behoorde tot de moderaten. Hij trouwde te Amsterdam 26 augustus 1788 met Catharina Nahuys, geboren te Amsterdam 26 december 1770 en overleden te Diepenheim, kasteel Nijenhuis, 22 maart 1844. In zijn studententijd was hij al patriotisch. Vermakelijk is hetgeen Schimmelpenninck bij herhaling schreef over de tegenzin in zijn werk te Parijs. Zo schreef hij op 19 februari 1800: Ik kan niet welvoegelijk uit het gareel loopen, mijne kiesheid verbiedt mij zulks, doch ik wil u niet verbergen mijn waarde vriend, dat het werken met eene spade in het land, zoo als ik dikwijls de arbeiders van mijnen vader heb zien doen, voor mij een benijdenswaardiger lot zou zijn, in vergelijking van deze ambassade". En op 24 oktober 1800: "Welk een contrast tusschen Rutger Jan Schimmelpenninck, loopende in een schamel jagtbuisje, 't geweer op schouder met een paar getrouwe honden door de Twentsche velden achter de hazen en patrijzen en tusschen den Bataafschen Ambassadeur, spanserende in 't goud gekleed door de antichambres, kabinetten en bureaux der Ministers! Ik weet niet hoe anderen daarover denken en voelen, maar Rutger Jan in jagtbuis in Overijssel is in mijn oog veel grooter Heer dan dezelfde man in het Ambassadeurscostuum in deze residentie en vier weken op het land doorgebracht staan bij mij op hooger prijs dan vier jaren in 't midden van 't walgelijk gewoel en de nog walgelijker vermaken van deze hoofdstad". Colenbrander gaf in zijn gedenkstukken een groot deel van zijn officiële rapporten uit. Zijn zoon G. Schimmelpenninck beschreef zijn leven. Hij was een van de groten in de bevrijdingsactie van 1813.

- 4) Verwezen zij naar de afzonderlijk opgenomen fragment-genealogie Hohenzollern - Sigmaringen, overgenomen uit het boek "Het Huis Bergh" van mr. A. van Schilfgaarde.
- 5) Charles Maurice hertog van Talleyrand, vorst van Beneventum, hertog van Dino, geboren te Parijs 13 februari 1754, werd 1783 bisschop van Autun.
- 6) Mr. Maarten baron Van der Goes, heer van Dirxland, geboren te 's-Gravenhage, 3 januari 1751, gezant te Madrid, daarna Minister van Buitenlandse Betrekkingen. Tussen 1797 en 1807 gaf hij vrijwel onafgebroken leiding aan de buitenlandse zaken. 1 december 1801 werd hij tevens secretaris van Staat. Hij was met R.J. Schimmelpenninck bevriend. Hij was zeer

gematigd patriotisch. Hij had een grote mate van wereldkennis. Sterft Huis ter Noot den Haag 10 juli 1826.

- 7) De vordering door admiraal Surcey gemaakt, werd 16 mei 1800 vastgesteld f. 3.836.387 groot te zijn.
- 8) Bielfeld was chargé d'affaires bij de Bataafse Republiek van 22 februari 1797 tot 2 mei 1803. Colenbrander heeft in de Gedenkstukken een belangrijk deel van zijn rapportage uitgegeven.
- 9) Hierop moet ook wel betrekking hebben hetgeen op 6 november 1814 C.H. van Nispen schreef (zie Taxandria 1907, XVI blz. 37) "Toen ik in den jare 1801 of 1802 met de vorstin van Hohenlohe (sic!)-Sigmaringen in Den Haag eenigen tijd gepasseerd heb om hare belangen bij het Bataafsche Gouvernement te bevorderen...".
- 10) Mr. Arnold Antoni Gaymans werd geboren te Arnhem 29 december 1758. Hij was een zoon van mr. Jan Gaymans (raad en voorzitter van het Hof van Gelderland, schep en burgemeester van Arnhem, geëmmiteerde ter St. Generaal, overleden te Arnhem 4 januari 1804) en van Josina Christina Otters. Hij werd ook burgemeester te Arnhem en lid van Gedeputeerde Staten van Gelderland. Hij overleed te Arnhem op 18 april 1831. Hij trouwde te Arnhem 13 april 1796 Antonia Asuera van Reede, geboren Twello huis de Parkeler 2 maart 1766 en overleden te Arnhem 18 april 1823, dochter van Frederik Godert, heer van Parkeler en Cath. Henrietta van Haersolte. (Zie Ned. Patr. 1948, blz. 133)
- 11) Cornelis Anthony Fannius Scholten is geboren te Amsterdam 4 december 1767. Hij was advocaat te 's-Gravenhage. Onder Lodewijk Napoleon was hij algemeen secretaris van de raad der jacht. In 1813 stond hij - gelijk bekend is - Van Hogendorp bij de bevrijding bij. Hij werd dat jaar commissaris generaal van het Algemeen Bestuur te Amsterdam en president van het college van Raden en Rekenmeesters der Domeinen. Hij werd staatsraad in buitengewone dienst. Bij K.B. van 16 september 1815 werd hij met het predicaat jonkheer in de adelstand verheven. Hij overleed te Wassenaar 16 augustus 1832.

- 12) Johannes Nepomucenus Hoevel, geheimraad en administrateur van het Huis Bergh, stierf op huis Swanenburg 21 augustus 1810, 74 jaar oud. Hij was driemaal getrouwd, ten eerste met Maria Geertruid Streuff, ten tweede met Johanna M.M.J. Messmecker en ten derde met Adriana van Wambeke. De twee dochters uit het laatste huwelijk, Isabelle en Christine, trouwden met de broers Jan van Nispen van Sevenaer en Carel van Nispen van Pannerden, zonen van C.H. van Nispen. Verder had hij Lodewijk van Nispen (van 't Velde, begraven op Stillewald), een Van der Heyden en een Van der Renne tot schoonzonen. Hoevel bracht een zeer groot vermogen bijeen. Hij was heer van de Byvank en van de Swanenburg onder Genderingen, op welke beide huizen hij heeft gewoond. Hij administreerde voor Bergh: Genderingen, Etten, district Bergh, Didam, Terborg, Silvolde en Varsseveld. Hij kocht het huis Swanenburg op 7 februari 1805 van de weduwe Van Lynden, geboren Pater. Hoevel was de zoon van Oswald Hoevel, administrateur en advocaat-fiscaal van Bergh, overleden in 1769, en van Maria Buckevoort, overleden in 1739. Deze Oswald was weer de zoon van Otto Heinrich (ook advocaat-fiscaal en administrateur van Bergh, zoon van J.U.D. Engelbert Hoevel) en diens tweede vrouw Antoinette van Wevelickhoven. Joh. Nep. Hoevel had drie zusters, waarvan Antoinette Maria Johanna trouwde met Franciscus Baustetter. De Hoevels voerden een in 1802 door de Reichsherold van Keizer Frans II, Beydaels de Zittaert, en Kanzler Leenheer gecertificeerd wapen van drie driehoeken met de punten tegen elkaar op goud veld.

- 13) Hermannus Carolus Casparus Bartholomeus van Nispen, zich noemende Carel Herman van Nispen, was geboren op de Gelderse Ward 4 augustus en werd gedoopt te Oud-Zevenaar 5 augustus 1764. Hij was tweede luitenant in het regiment van Salm-Salm. Hij zou ook in dienst zijn geweest van de Koning van Pruisen, van de groothertog van Berg-Murat in 1806, van Napoleon in 1810 en in 1811 ontslag hebben genomen. Hij was daarvoor reeds enige jaren landrentmeester van Bergh en provisioneel rentmeester van Pannerden, Millingen en de Byland. Hij werd in 1803 heer van Pannerden. 12 juni 1811 werd hij tot 1813 lid van de conseil général du département d'Issel supérieur. Tussen 1813 en 1816 was hij in het Pruisische Zevenaar bij de rechterlijke macht werkzaam. In april 1812 werd hij voorzitter van het kanton Zevenaar. 27 november 1817 werd hij hoofdschout van Doesburg en Zevenaar. 2 juni 1817 was hij lid geworden van de Provinciale Staten van Gelderland. In 1818 werd hij in de adelstand opgenomen. Hij overleed 29 juli 1829. Hij was te Emmerik

1 februari 1790 getrouwd met Henrica Caecilia Everharda Goossens, geboren te Emmerik 22 november 1769 en overleden op Huize 't Hoek 30 maart 1823 te Zevenaar. Zij was een dochter van mr. Evert Joseph en Anna Maria Theresia Braem.

- 14) In de stukken van de commissie van Breda en op het Huis Bergh is veel te vinden over Millingen in die tijd. Tengevolge van een dijkdoorbraak in 1799 heeft men van daaruit heel wat pennen in beweging gezet. Er zijn stukken over te vinden in Parijs, Den Haag, Arnhem, op Bergh, in 's-Hertogenbosch etc. In mei 1800 hield de commissie van Breda er zich mede bezig hoeveel gronden bezand waren en afgekard zouden moeten worden. Het uitvoerend bewind besloot 20 mei 1800 autorisatie te vragen tot herstel van de dijk ten kosten van de lande. De Eerste Kamer besloot 29 augustus 1800 provisioneel te doen betalen uit de gesequestreerde gelden van de vorst Von Hohenzollern-Sigmaringen. De volgende dag sloot de Tweede Kamer zich daarbij aan. 3 september schreef Gogel erover aan de commissie van Breda. Deze berichtte eerst na 10 oktober 1800 het besluit aan Hoevel. Later kreeg Hoevel op zijn kop het goede seizoen voorbij te hebben laten gaan en eigenmachtig gehandeld te hebben door ondershands toch geld te verstrekken. Intussen hadden de geërfden te Millingen op eigen gezag een ervendag gehouden (5 augustus 1800) en besloten, dat een omslag van f. 4,10 per morgen betaald zou moeten worden. De graaf van Bergh, die het recht had als grootste belanghebbende de ervendag op te roepen, was niet uitgenodigd. Bergh ontkende daarna de geldigheid van het besluit. Gogel verbood zelfs 20 november 1800 uitdrukkelijk C.H. van Nispen aan dit besluit enige uitvoering te geven. De ervendag van Millingen stelde 24 september 1802 vast, dat men krachtens noodrecht niet anders had kunnen handelen "nadat de positie van het Huis Bergh was vervallen". 7 november 1800 had inmiddels het dijkbestuur van Millingen ook een wat wilde brief aan de commissie van Breda geschreven. Met terechtwijzing t.a.v. de toon besloot de commissie toch f. 10.000 voor dijkherstel toe te wijzen.
- 15) Al zoekende naar gegevens voor mijn artikel vond ik ook veel, dat de vordering van Bergh van f. 20.000 wegens het kappen van beuken en eikenbomen voor de geallieerden aan de Rijn voor brandhout duidelijk kan maken. Ik moge dat hier vastleggen. In het Gildeboek van Beek staat: Anno 1794 "In het laatst van October retereerde de Armee van de gecolalieerde troupes na deese kant van de Reyn en de Fransche afanseerden aan ginne zeyde tot voor de Reyn

kort daarna syn de Franschen voor de overwinning van ons land afgemaakt voor een hondert miljonen waarmede wij de Bataafsche Vrijheid hebben bekoomen en men schreef alsdoen het eerste jaar der Bataafsche Vrijheid en wij worden als doen alle burgers genoemd. Der wierd geen adeldom meer erkent. In het laatst van February vertrokken hier de laatste keyserlijke en ongerse (hongaarse) troupes en in de maand April kregen wij hier de Franschen Ook is in het selfde Jaar de Bergse Bosschen die zeer complesant van Baeke en Eycke boomen waaren in het geheel ver-ruweneert en op stompen gezet en veel wilde herten waaren daarin sodat ick se wel met vijf en twintig aan de trop hebbe gesien maar als doen ook alle verdweenen, dat men nu geen meer siet". Niet alleen het vorderen van een schadevergoeding heeft Bergh kop-zorgen gebracht, ook het optreden van een vorster Vink was onprettig. Hoevel schreef daarover aan de commissie van Breda op 29 januari 1800. De Franschen hadden blijkbaar ook nog in 1795 in de bossen gekapt. Op grond van oude pretentiën was de boswachter J.B. Vink nu ten eigen bate stompen gaan rooien. Hij trok zich van Hoevel en het huis Bergh niets aan. Het liep zo hoog, dat de commissie van Breda Hoevel moest machtigen Vink te ontslaan, de kwestie aan te brengen bij geërfden, fiscus en justitie en Vink te gelasten zich van iedere bemoeienis met het bos te onthouden. Er mocht zelfs beslag op de goederen van Vink gelegd worden. Johan Baptist Vink (hij draagt de voornamen van de latere heer van Bergh) was boswachter van Stokkumer en Korterbos. Vink ontzag zich niet zware beschuldigingen tegen Hoevel in te brengen, maar deze vond bij de commissie van Breda pastoor Beenen aan zijn zijde. Later heeft Vink het nog gewaagd een andere boswachtersplaats bij Bergh te veroveren, maar dat feest ging toch niet door. Een advocaat Jantzon trad voor hem op.

- 16) Eind 1800 zat de Prins von Hohenzollern-Sigmaringen zo in geldnood, dat hij de Bataafsche Republiek betaling van f. 5500 aan voorschot verzocht. 12 januari 1801 schrijft Fannius Scholten aan Van der Goes, dat hij een pressante aanschrijving van de Prins kreeg en antwoord verzocht op de memorie ruim vier weken geleden gepresenteerd. "Ik ben te overtuigd van Uw welwillendheid gelijk meede van de favorabel manier van denken van den Agent van Finantie om niet verzeekerd te zijn, dat er reeds deswegen aan het Uivoerend Bewind is geadvyseerd". Fannius Scholten schreef 18 maart 1801 opnieuw, kennisgevende van een wissel op de Bataafse Republiek getrokken van f. 5500.20. 20 maart schreef Gogel er over aan Van der Goes. Het gaat over gelden van vóór

de sequestratie in de kas van de commissie van Breda gevloeid. Gogel schrijft "Zij kunnen onzentwege niet gevoegelijk worden gepretendeerd", maar omdat zij deel uitmaken van het geheel dat in overleg is, kan Fannius Scholten slechts in het vooruitzicht worden gesteld, dat hangende de besprekingen een deel van deze gelden wordt betaald. Die f. 5500 zou rustig betaald kunnen worden, omdat het totaal veel hoger lag. Aldus is geschied, zij het dan ook dat men later (bij opzettelijke vergissing?) het bedrag voor f.5000 heeft opgevoerd.

- 17) 30 april 1805 kwam het transport voor schout en schepenen van Millingen tot stand, getekend door schout R. Peters te Millingen.
- 18) Misschien is dit: Pieter baron van Reede van Oudtshoorn, geboren Kaap de Goede Hoop 8 december 1770, commies-generaal der belastingen te 's-Hertogenbosch, inspecteur-generaal der douanen te Hindelopen en directeur der directe belastingen van in- en uitgaande rechten in N.Holland etc., overleden te Haarlem 7 maart 1824 (zie verder Ned. Adelboek 1950, blz. 193).
- 19) Johannes Baptist Alardus Gerardus van der Veecken, geboren te Pannerden 24 oktober 1749, rentmeester van het Huis Bergh en stadhouder over de heerlijkheid Pannerden vanaf 1775, trouwde 31 augustus 1777 Clara M.C. van den Ouwelant, geboren 3 januari 1758 en overleden 9 november 1786. Hij overleed op de Ossenward 16 oktober 1801. Het Huis Bergh heeft lang moeilijkheden met Van der Veecken gehad. Uit een briefje in dossier inv. 2883 van het Huis Bergh bleek mij, dat J.N. Hoevel reeds 9 december 1783 namens Johanna vorstin van Hohenzollern-Sigmaringen, gravin van Bergh, Van der Veecken moest gelasten enige gegevens te verstrekken. Uit een briefje van advocaat Gaymans aan Hoevel van 4 december 1792 (dossier Geerts catalogus nr. 57, stuk 23) blijkt, dat Van der Veecken toen de Ossenwaardse goederen aankocht, tot welke koop ook blijkbaar de Notenboom behoorde. Het was een grote transactie. Misschien is hij daardoor in geldelijke moeilijkheden gekomen of heeft zich hierdoor wat vrijheid tegenover Bergh menen te kunnen veroorloven. Het proces dat Bergh daarna tegen Van der Veecken begon, heeft jaren geduurd. In juni 1800 bemoeide de commissie van Breda er zich mee. 25 november 1800 schreef Gaymans, dat Van der Veecken wel wilde praten. De commissie van Breda vraagt dan 2 december de

rekening van Gaymans ter inzage en machtigt Hoevel, onder uiteindelijke goedkeuring door de commissie, een compromis aan te gaan, maar niet dan na het doen van rekening en verantwoording door Van der Veecken. Zover is het niet meer gekomen. 28 november 1801 biedt, namens de erfgenamen, Verheyen na het overlijden van de oude Van der Veecken een schikking bij Gaymans aan. Ik heb de indruk dat die toen tot stand is gekomen.

Uit het huwelijk Van der Veecken x Van den Ouwelant werden drie kinderen geboren:

1. Francisca Adriana Clara, geboren te Herwen 17 maart 1779, overleden te Boxmeer 9 december 1853. Zij trouwde te Arnhem 25 januari 1803 mr. Ant. Verheyen, geboren 18 augustus 1774 te Boxmeer, ambtman van Grave en het land van Cuyck, 1807-asser van de landdrost van Brabant, eerste secretaris van het Kabinet van Koning Lodewijk Napoleon, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal 1815-1833. Zoon van de drost van Boxmeer Johan A.Th.J. Verheyen en Anna M.G.A.F.H. van Dalem.
 2. Petrus H.J. van der Veecken, geboren Herwen 6 juli 1780, vertrekt circa 1815 naar de Oost, waar hij in 1819 sterft.
 3. Johannes J.A. van der Veecken, wijnkoper te Arnhem, sterft aldaar 14 juni 1810. Hij trouwde Elisabeth Mentink.
- De gegevens over de Van der Veeckens dank ik aan ing. Van Ditschuyzen te Arnhem.

- 20) 9 november 1800 moet er een zware storm zijn geweest die veel schade aan de bossen veroorzaakte. De commissie van Breda vroeg bij circulaire van 20 november opgave van de aangerichte schade.
- 21) 16 maart 1802 schrijft de rentmeester Verheyen aan Hoevel over het plan tot verkoop van goederen onder Boxmeer. Er zijn dan enige gegadigden, die nadere inlichtingen vragen o.a. over de soevereiniteitsrechten op Boxmeer (Geerts catalogus 57, dossier 23).
- 22) De Bruyn c.s. verkochten 3/30 december 1802 weer een deel van hun aankoop - "de Brouwerij bij het Berghoofse veer"- aan Fridus en Frans Goris, ruim 38 morgen voor f. 12.000 op één gulden na. (Zie bijlage XII).
- 23) Geerts catalogus 57, nr. 24, maakt melding van een stuk over verponding op de in beslag genomen goederen 1810.

- 24) Mr. Jan Arend de Vos van Steenwijk, geboren Vollenhove 26 maart 1746, lid van de admiraliteit van Amsterdam, lid van Gedeputeerde Staten van Overijssel, gezant te Parijs 1797, keert terug 22 januari 1798. Maart 1802 thesaurier-generaal der Bataafse Republiek, landdrost van Gelderland, lid van de Raad van State. Aan zijn naam werd soms toegevoegd "van den Nijerval, zich noemende Van den Oldenhof". Hij was gematigd federalistisch. Van 30 mei tot 10 juni 1796 was hij president van de nationale vergadering. 14 september 1799 werd hij naar Berlijn als gezant gezonden om de neutraliteit van Pruisen voor ons land te verwerven. De missie mislukte doordat graaf C.H.C. von Haugwitz antwoordde, dat neutraliteit alleen te bespreken viel na herstel van het Huis van Oranje. 14 december 1801 werd hij lid van de raad van financiën, hetgeen hij ook op 31 mei 1796 was geweest van de commissie van financiën. Hij overleed op Oldenhof onder Vollenhove 8 maart 1813.

x.x.x.x.x

B R O N O P G A V E

Archieven

Archief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken
tussen 1795 en 1813 (Algemeen Rijksarchief); geraadpleegd:

- Indices op de stukken van Buitenlandse Zaken over de jaren 1798-1807.
- Varia Duitsland III.
- Missiven van de Agent van Financiën van 12 juni 1798 - 17 november 1801 (nr. 165).
- Verdragen over de Domeinen (nr. 2).
- Schimmelpenninck aan Van der Goes van juli 1799 tot eind 1800 (nrs. 212 en 213).
- Stukken inzake de Commissie van Breda (nr. 168).

Archief van de Commissie van Breda (Rijksarchief Den Bosch):

- Stukken betreffende de goederen van Bergh onder Pannerden (nr. 1369).
- Register op de stukken van Financiën (nr. 155^x).
- Notulen van de commissie 1799-1801 (nrs. 17 en 18).

Archief van het Ministerie van Financiën:

- Correspondentie (nr. 128). Hieronder een rapport over de handelingen van Daverdoing (nr. 2818 b).

Archief Hoevel/Van der Renne (zie catalogus 1952 "Handschriften en archivalia" nr. 57 van antiquariaat Geerts Boekhuis, Bakkerstraat 61 te Arnhem).

- correspondentie van advocaat A.A. Gaymans aan administrateur J.N. Hoevel 1791-1809 (dit dossier nr. 23 werd mij door de heer Geerts welwillend ter inzage gegeven met verlof ervan gebruik te maken voor het thans gepubliceerde artikel).
- Aankoop van goederen onder Pannerden door H.C. van Nispen en J.N. Hoevel (nr. 125 van de catalogus; aangekocht door de schrijver).

Archief van het Huis Bergh:

- Inventaris I nr. 2883. Stukken betreffende het beheer van de domeinen van Bergh door de commissie van Breda 1799-1802.
- nr. 2884. Stukken betreffende de onderhandelingen met het Centraal Bestuur over de afstand en terugkoop der gesequestreerde Berghse domeinen 1801-1815.

Publikaties

J.H. Hingman, Twee Nederlandsche Staatscommissiën. Bijdr. voor Vaderl. Geschiedenis en Oudheidk. N.R. deel VIII, blz. 173 e.v.

Zie van deze schrijven ook de geschreven inleiding
op de inventaris van de stukken van de commissie van
Breda op het Rijksarchief te 's-Hertogenbosch.

Prof. dr. H.T. Colenbrander, Gedenkstukken der Alge-
meene Geschiedenis van Nederland van 1795-1840.
(Hiervan geraadpleegd de delen tot 1807, nrs. 1-6
van de Rijks Geschiedkundige Publicaties).

Van dezelfde schrijven: De Bataafsche Republiek (1908)
Koning Willem I

A.G. van Poelje (1913), Historische portretten
"Nederland van 1795-1813".

Ir. J.C. Ramaer, Geschiedkundige atlas 1926 "De
Fransche tijd 1795-1815".

Biografisch woordenboek.

Rutger Jan Schimmelpenninck en eenige gebeurtenissen
van zijnen tijd, beschreven door zijnen zoon G. graaf
Schimmelpenninck, 1845.

Mr. A. van Schilfgaarde's boeken over de geschiedenis
en het archief van het Huis Bergh.

Nederlands Patriciaat.

Nederlands Adels Boek.

G.F. de Martens, Recueil des Traités, 2me edition
(niet aanwezig op de Koninklijke Bibliotheek, noch
op het Ministerie van Buitenlandse Zaken, wel in de
bibliotheek van het Vredespaleis).

Mr. H.A. van Dijk, Traités.

x.x.x.x.x